Posavski poddijalekt slavonskoga dijalekta

Palijan, Jasmina

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:513916

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek

zir.nsk.hr

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti

Jasmina Palijan

Posavski poddijalekt slavonskoga dijelekta

Diplomski rad

Mentor: Prof. dr. sc.Ljiljana Kolenić

Osijek, 2015. godina

Sažetak

U ovom diplomskom radu obrađena je tema *Posavski poddijalekt slavonskoga dijalekta.* Hrvatski jezik sastavljen je od triju narječja: štokavskog, kajkavskog i čakavskog. Štokavsko narječje dijeli se na dijalekte: slavonski, istočnobosanski, novoštokavski ikavski i novoštokavski jekavski. Kao što je rečeno tema ovog rada je slavonski dijalekt, točnije njegov posavski poddijalekt. Slavonski se dijalekt sastoji od još dva poddijalekta osim već spomenutog posavskog, a to su: podravski i baranjski poddijalekt. U posavskom su govoru prisutna tri odraza jata: ikavski, ikavsko-jekavski i ekavski. Središnji dio rada posvećen je analizi govora posavskog sela Mačkovac koje je smješteno u općini Vrbje u blizini Nove Gradiške. Glavni je cilj rada prikazati kako govor sela Mačkovac posjeduje većinu osobina slavonskoga dijalekta u akcentuaciji, fonologiji, morfologiji, sintaksi i leksiku. Iako broj stanovnika sve više opada i unatoč sve većem utjecaju medija na ljude stanovnici Mačkovca uspijevaju sačuvati odlike posavskog govora. Naglasni sustav sela Mačkovac je peteronaglasni, zabilježen je ikavski, ekavski, jekavski i ijekavski odraz jata. Brojne su redukcije samoglasnika i suglasnika. Govornici ovog govora uspješno čuvaju i morfološke, sintaktičke i leksičke osobitosti govora. Glavna literatura na temelju koje je napisan rad je sljedeća: *Sičanske riči* autorica Emine Berbić Kolar i Ljiljane Kolenić, *Današnji posavski govor* Stjepana Ivšića, *Hrvatska dijalektologija* Josipa Lisca, *Slavonski dijalekt* Ljiljane Kolenić. Ostala literatura koja je korištena u radu je: *Počeci naselja i stanovništvo brodskog i gradiškog kraja 1698. – 1991.* autora Andrije Zirduma, *Povijesna fonologija hrvatskoga jezika* Milana Moguša, Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika Stjepana Babića, Dalibora Brozovića, Ive Škarića, Stjepka Težaka i dr.

Ključne riječi: slavonski dijalekt, posavski poddijalekt, govor sela Mačkovac

Sadržaj:

1. Uvod....6
2. Početci hrvatske pismenosti....7
3. Hrvatski jezik....8
4. Štokavsko narječje....10
4.1. Kriteriji klasifikacije štokavskog narječja....11
4.2. Osnovne značajke štokavskoga narječja....13
5. Slavonski dijalekt....14
5.1. Slavonska Posavina....14
5.2. Slavonska Podravina i govori oko Našica....15
5.3. Hrvatski dio Baranje....15
5.4. Slavonski dijalekt izvan hrvatskih državnih granica....16
5.5. Obilježja slavonskog dijalekta....16
6. Govor sela Mačkovac....19
6.1. Mačkovac....19
6.1.1. Područna škola Mato Lovrak....21
6.2. Fonologija posavskog govora u selu Mačkovac....21
6.2.1. Naglasak....21
6.2.2. Odraz jata....22
6.2.3. Šćakavizam....24
6.2.4. Vokali....25
6.2.5. Konsonanti....26
6.2.6. Glasovi č,ć, dž, đ....28
6.3. Morfologija posavskog govora sela Mačkovac....29
6.3.1. Promjenjive vrste riječi....29
6.3.1.1. Imenice i – vrste....29
6.3.1.1.1. Nominativ imenica kći i mati....29
6.3.1.1.2. Instrumental jednine imenica i-vrste....29
6.3.1.2. Imenice e-vrste....29
6.3.1.2.1. Dativ i lokativ jednine imenica e-vrste....29
6.3.1.2.2. Lokativ množine imenica e- vrste....30

6.3.1.2.3. Ostali padeži imenica e-vrste 30
6.3.1.3. Imenice a- vrste 31
6.3.1.3.1. Genitiv i akuzativ jednine imenica a-vrste: kategorija živosti 31
6.3.1.3.2. Genitiv množine 31
6.3.1.3.3. Dativ množine 32
6.3.1.3.4. Lokativ i instrumental množine imenica a-vrste 32
6.3.1.3.5. Ostali padeži imenica a-vrste 32
6.3.1.3.6. Glasovne promjene 33
6.3.1.4. Zamjenice 33
6.3.1.4.1. Osobne zamjenice 33
6.3.1.4.2. Posvojne zamjenice 34
6.3.1.4.3. Pokazne zamjenice 34
6.3.1.4.4. Neodređene imeničke zamjenice 35
6.3.1.5. Pridjevi 36
6.3.1.6. Brojevi 36
6.3.1.7. Glagoli 36
6.3.1.7.1. Zapovjedni način 38
6.3.1.7.2. Glagolski pridjev radni 39
6.3.1.7.3. Glagolski pridjev trpni 39
6.3.2. Nepromjenjive vrste riječi 40
6.3.2.1. Prilozi 40
6.3.2.2. Prijedlozi 40
6.3.2.3. Veznici 41
6.3.2.4. Usklici 42
6.4. Tvorba riječi 42
6.5. Sintaksa 43
6.5.1. Red riječi 43
6.5.2. Vrste rečenica 43
6.5.3. Uporaba zamjenica 44
6.5.4. Glagoli 45
6.5.5. Vezna sredstva 45
6.6. Leksik 46
6.6.1. Frazemi 47
7. Zaključak 48

8. Prilozi.....50
9. Popis literature 54

1. Uvod

Hrvatski se jezik, kao i svaki drugi, mijenja iz godine u godinu. Promjene se, bile one dobre ili ne toliko dobre, prihvaćaju, analiziraju i pohranjuju u brojnim radovima kako bi poslužile budućim naraštajima zorno im prikazujući današnje stanje jezika. Glavni je zadatak ovog diplomskog rada istražiti govor jednog malog sela koje je smješteno u okolici Nove Gradiške, zabilježiti njegove posebnosti u odnosu na ostale govore, dijalekte i standardni jezik. Selo Mačkovac prostire se duž lijeve obale rijeke Save dvanaest kilometara jugozapadno od naselja Vrbje. Prvi poznati podaci o broju stanovnika u ovome selu sežu u daleku 1730. godinu. Mačkovac po geografskom smještaju i jezičnim osobinama pripada štokavskom narječju, slavonskom dijalektu, posavskom poddijalektu te skupini govora oko Nove Gradiške. U prvom dijelu rada bit će opisan razvoj hrvatskoga jezika od dolaska Hrvata na područje današnje domovine pa sve do suvremene podjele jezika na narječja i dijalekte. Zatim će posebna pažnja biti posvećena slavonskom dijalektu štokavskog dijalekta, a posebice posavskom poddijalektu slavonskoga dijalekta. Govor posavskog sela Mačkovac bit će analiziran na temelju razgovora s kazivačicom Katom tj. isključivo na temelju primjera koje je ona izgovorila. Govor će biti analiziran na fonetskoj, fonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj i leksičkoj razini. Na svim spomenutim razinama nastojat će se prikazati posebnosti ovoga govora bez obzira jesu li one prepoznate kao odlike starog posavskog govora ili su jednake današnjem stanju u jeziku. Glavna je literatura na temelju koje je rad sastavljen *Današnji posavski govor* Stjepana Ivšića, *Slavonski dijalekt* Ljiljane Kolenić, *Sičanske riči* Emine Berbić Kolar i Ljiljane Kolenić i *Hrvatska dijalektologija* Josipa Lisca.

2. Početci hrvatske pismenosti

Dolazak Hrvata na prostor južno od Dunava i Alpa, u provincije Dalmaciju, Liburniju i Panoniju te dio rimskoga Ilirika nije bio dolazak jednog naroda na opustošeni kraj radi njegova naseljavanja. Nerijetko su naši preci borbom potiskivali starosjedioce, susretali pripadnike drugih naroda i na kraju i živjeli u miru pokraj njih. Novi su susjedi govorili i Hrvatima nepoznatim jezicima, a svi ti jezici djelovali su i na jezik došljaka. Od romanskih jezika na istočnoj jadranskoj obali prostirao se, a i danas se prostire furlanski jezik[1], u južnoj Istri govorilo se istroromanskim[2], a duž cijele istočnojadranske obale do današnje Albanije prostirao se dalmatski[3] jezik. Iz vulgarnog latinskog razvio se rumunjski, a nomadi su ga proširili na teritorij Grčke, Albanije, Makedonije, Bugarske, Srbije, Bosne i Hercegovine i Hrvatske[4]. Grčki je jezik također bio utjecajan na Balkanu, a u Makedoniji se razvio jezik srodan Grčkom koji je prozvan macedonskim. Pored romanskih i grčkoga jezika, na području predslavenskog Balkana bili su u upotrebi i jezici ilirskih i tračkih plemena. Danas je uvriježeno mišljenje da su Hrvati sa sobom donijeli jedinstveni praslavenski jezik, ali je vrlo vjerojatno da se on jako brzo mijenjao. Početkom 8.st. Hrvati prihvaćaju kršćansku vjeru, latinsko pismo i latinski jezik. Između 9. i 11. st. dolazi do prodora staroslavenskog jezika koji je rezultat ćirilometodskog snažnog utjecaja, a Hrvati su ga prihvatili kao „njihov prvi pisani slavenski jezik“. (Moguš: 2010: 21.) Za pismo odabiru glagoljicu, a u to vrijeme počinju pisati i ćirilicom.[5] Hrvatski jezik se tako godinama mijenjao, primao od drugih i davao drugima i polako postajao društveno punopravnim jezikom.

[1] okolica Trsata, Gorica i Udina

[2] danas u upotrebi u gradićima: Rovinj, Galežana, Vodnjan, Bale, Fažana, Šišnjan

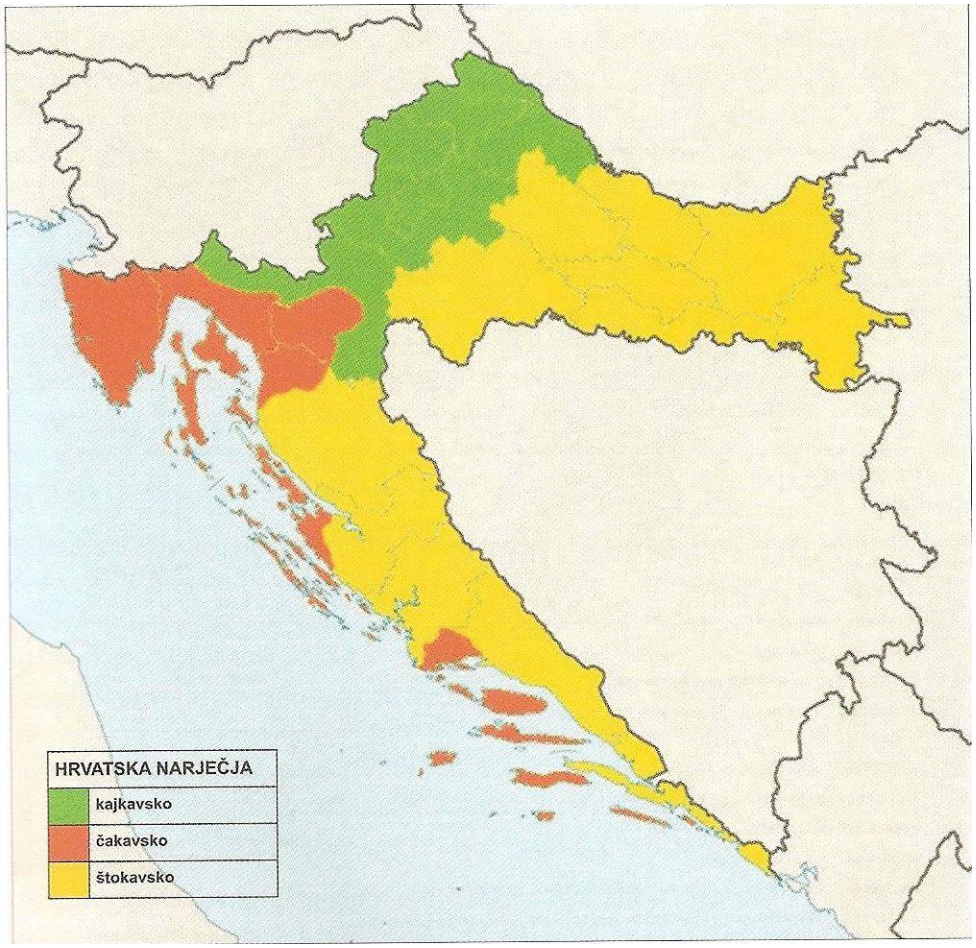
[3] srodan istroromanskom, a njegova upotreba zabilježena je i u 15.st. u dubrovačkom senatu; u Splitu se njime govorilo do 11.st., a na Krku čak do konca 19.st.

[4] u Istri i danas djeluje jedna skupina koja govori istrorumunjskim

[5] tim jezikom i pismima napisani su prvi hrvatski tekstovi: glagoljica (Bašćanska ploča, Vinodolski zakon, Istarski razvod) ćirilica (Povaljska listina)

3. Hrvatski jezik

Hrvatski se jezik dijeli na tri narječja koja su ime dobila po upitnoodnosnoj zamjenici što, odnosno kaj i ča pa su im nazivi tada štokavsko, kajkavsko i čakavsko narječje. "Narječje je tip govornoga jezika koji se ostvaruje na većem zemljopisnom području u okviru hrvatske etničke zajednice, a sastoji se od dijalekata kao jedinica nižega ranga." (Berbić Kolar. Kolenić: 2014:41) Narječja se dijele na dijalekte prema kriteriju područja na zemljovidu ili prema jezičnim osobinama.

Slika 1 - Karta rasprostiranja hrvatskih narječja unutar hrvatskih državnih granica[6]

Dijalektolozi se jasno slažu u nazivima hrvatskih narječja i u njihovu rasprostiranju. Ono u čemu se dijalektolozi često još i danas sukobljavaju jest podjela narječja na dijalekte. „Dijalekt je tip govornoga jezika koji se ostvaruje na određenom zemljopisnom području i podsustav je narječja." (Berbić Kolar. Kolenić: 2014:42.) Dijalekti u hrvatskom jeziku nisu tako jasno

[6] Kartu izradio dr.sc. Vjekoslav Galzina. Karta preuzeta: Berbić Kolar. Kolenić: 2014:11.

određeni, a za potrebu uvoda u ovaj dijalektološki rad popis dijalekata hrvatskoga jezika preuzet će se iz literature *Sičanske riči*[7], autorica Emine Berbić Kolar[8] i Ljiljane Kolenić[9].

Tablica 1- Dijalekti hrvatskog jezika[10]

kajkavsko narječje	čakavsko narječje	štokavsko narječje
zagorsko-međimurski	**jugozapadni istarski**	**slavonski** (staroštokavski šćakavski, nenovoštokavski arhaični šćakavski)
turopoljsko-posavski	**sjevernočakavski** (ekavski)	**istočnobosanski** (staroštokavski ijekavski, nenovoštokavski šćakavski dijalekt)
križevačko-podravski	**srednjočakavski** (ikavsko-ekavski)	**novoštokavski ikavski** (mlađi ikavski, zapadni dijalekt)
donjosutlanski	**južnočakavski** (ikavski)	**novoštokavski jekavski** (zapadno istočnohercegovačko-krajiški dijalekt)
prigorski	**lastovski** (jekavski)	
goranski		

Podsustav dijalekta je poddijalekt. „To je tip govornoga jezika višega ranga od skupine govora i sastoji se od više skupina govora, a po nekim osobinama čini jednu cjelinu unutar dijalekta kao jedinice višeg ranga.“ (Berbić Kolar. Kolenić: 2014:42) Skupine govora sastoje se od nekoliko mjesnih govora. „Mjesni govor jedinica je najnižeg ranga u dijalektologiji. To je govor jednog

[7] Knjiga predstavljena u srpnju 2014. godine.

[8] Emina Berbić Kolar završila je Pedagoški fakultet u Osijeku, smjer *Hrvatski jezik i književnost* i Filozofski fakultet u Osijeku, poslijediplomski studij *Hrvatski jezik u kontekstu europskih jezika*. Magistrirala je s temom "Posavski govori u 20. stoljeću. Naglasak na govore sela uz grad Slavonski Brod" pod mentorstvom prof. dr. sc. Ljiljane Kolenić 2006. Doktorirala je 2009. s temom "Govori slavonskog dijalekta brodskog kraja".

[9] Ljiljana Kolenić diplomirala je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu hrvatski jezik i književnost i engleski jezik. Magistrirala je 12. rujna 1983. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu iz područja lingvističkih znanosti s posebnim obzirom na dijalektologiju (naslov rada *Dijalektološka karta Slavonije*, mentor akademik Milan Moguš) Doktorirala je 13. ožujka 1989. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (naslov rada: *Gramatičarski rad Slavonaca prije preporoda*, mentor akademik Josip Vončina.)

[10] Tablica preuzeta: Berbić Kolar. Kolenić: 2014:9.

sela, konkretni je idiom jer ima jasno definiranu strukturu i inventar.“ (Berbić Kolar. Kolenić: 2014:42)

4. Štokavsko narječje

Josip Lisac u knjizi *Hrvatska dijalektologija* donosi opis prostiranja zapadne i istočne štokavštine u predmigracijsko doba. Zapadna štokavština graničila je u 16. i 17.st. s kajkavskim i čakavskim narječjem i istočnom štokavštinom. Granica s kajkavskim narječjem bila je od ušća Une u Savu pa sjeveroistočno, istočnije od današnje Virovitice i dalje u Mađarsku. Čakavsko-zapadnoštokavska granica obuhvaćala je područje istočno od Une, a izbijala je na more istočno od Cetine. Otoci su bili čakavski, a obala zapadnoštokavska. Pretpostavlja se da je granica između dviju štokavština išla Dunavom do područja zapadno od Drine i dalje nedaleko od današnje Foče. Dalje je išla prema Neretvi i izlazila je na more u Boki kotorskoj. Prostor istočne štokavštine bio je od područja zapadne štokavštine do područja torlačkog narječja[11].(Lisac: 2003: 16.)

Štokavsko je narječje najrasprostranjenije narječje u Republici Hrvatskoj. Osim u Hrvatskoj, štokavskim se narječjem govori i izvan njezinih granica i to u susjednim zemljama: Bosni i Hercegovini, Srbiji i Crnoj Gori. Štokavskim se govori i u drugim zemljama[12] kao što su Italija, Austrija, Mađarska, Rumunjska. Lisac jasno određuje granice štokavskog narječja: „Na sjeverozapadu granica je na Dravi kod Virovitice odakle ide u okolicu Bjelovara, pa zatim na Jug do Jasenovca. Dalje ide granica prema zapadu, do Petrinje i dalje do okolice Karlovca i do okolice Ogulina. U Gorskom kotaru štokavski su Lič, Sunger, Mrkopalj, Moravice, Gomirje, a na obali štokavci žive već jugoistočno od Novoga. I dalje je obala štokavska uz izuzetak čakavskog Senja. U okolici Zadra još su donekle čakavski Novigrad, Privlaka, Bibinje, Sukošan itd. Obala do Omiša uglavnom je čakavska, no i štokavci su dobro zastupljeni: Nin, Zaton, Sveti Petar na moru, Pirovac, Šibenik i okolica, Seget itd. Štokavski je zapadni Pelješac, također Mljet i drugi otoci u dubrovačkoj blizini. Štokavaca ima i na Korčuli, Hvaru, Braču, Šolti itd. Na jugoistoku granica počinje kod Dečana, ide do ušća Laba u Sitnicu, zatim do planine Pasjače i zapdano od Prokuplja do Stalaća i do granice s Bugarskom istočno od Zaječara. Izvan omeđenog područja uglavnom se granica štokavštine poklapa s granicama Hrvatske, Crne Gore i Srbije prema drugim državama izvan bivše Jugoslavije, s time da je, kako rekosmo, Bosna i

[11] Prostire se od Albanije preko Kosova i Stalaća do današnjeg Donjeg Milanovca na Dunavu.
[12] Italija- pokrajina Molise, Austrija- Vlahija u Gradišću, Rumunjska- Rekaš

Hercegovina sva štokavska. Izvan tih granica štokavske oaze postoje između Križevaca i Koprivnice, u blizini Čazme, u Žumberku, u Gorskom kotaru. “ (Lisac: 2003: 15.)

4.1. Kriteriji klasifikacije štokavskog narječja

Tri su kriterija od osobite važnosti pri odvajanju jednih dijalekata od drugih. Prvi kriterij je *stupanj razvoja akcentuacije* koji određuje je li akcentuacija novoštokavska ili nije. Drugi kriterij je *refleks jata*. Refleks jata može biti: ikavski, ijekavski i ekavski. Treći kriteri je je *suglasnički kriterij*: šćakavizam ili štakavizam koji označava zadržavanje skupova *št, žd, šć* i *žʒ* u nekim riječima. Uz tri glavna kriterija Lisac navodi i još poneki kao što su: tip deklinacije, postojanje ili nepostojanje imperfekta ili aorista itd.

Tablica 2 -Dijalekti štokavskog narječja po kriteriju refleksa jata[13]

REFLEKS JATA	**(i)jekavski**	istočnohercegovačko-krajiški
		istočnobosanski
		zetsko-južnosandžački
	ekavski	šumadijsko-vojvođanski
		kosovsko-resavski
	ikavski	zapadni dijalekt
	različiti refleksi jata	slavonski

[13] Tablica napravljena po uzoru na podjelu Josipa Lisca (Lisac: 2003: 29)

Tablica 3 - Dijalekti štokavskog narječja po kriteriju akcentuacije[14]

AKCENTUACIJA	**novoštokavska**	istočnohercegovačko-krajiški (ijekavski novoštokavski)
		šumadijsko-vojvođanski (novoštokavski ekavski)
		zapadni dijalekt (novoštokavski ikavski)
	staroštokavska	istočnobosanski (nenovoštokavski ijekavski šćakavski)
		zetsko-južnosandžački (nenovoštokavski ijekavski)
		kosovsko-resavski (nenovoštokavski ekavski)
		slavonski

Tablica 4- Dijalekti štokavskog narječja po suglasničkom kriteriju[15]

SUGLASNIČKI KRITERIJ	**štakavski**	istočnohercegovačko-krajiški
		šumadijsko-vojvođanski
		kosovsko-resavski
		zetsko-južnosandžački
	šćakavski	slavonski
		istočnobosanski
	štakavski/šćakavski	zapadni

[14] Tablica napravljena po uzoru na podjelu Josipa Lisca (Lisac: 2003: 29)
[15] Tablica napravljena po uzoru na podjelu Josipa Lisca (Lisac: 2003: 29)

4.2. Osnovne značajke štokavskoga narječja

1. Što ili šta kao zamjenička riječ;
2. Razlikovanje dvaju kratkih i dvaju (ili triju) dugih uzlaznih i silaznih naglasaka;
3. Sačuvane nenaglašene duljine, ali ne dosljedno u svim govorima;
4. *U* kao refleks stražnjeg nazala i samoglasnog *-l*[16]*;*
5. Skupina *v* + slabi poluglas daje *u* (unuk);
6. Šva daje *a*[17];
7. Premetanje w6se u sve;
8. Prijelaz *čr-* u *cr-* [18];
9. Promjena *-l* na kraju riječi ili sloga u *o* ili u *a* ;
10. Promjena *đ* u *ʒ ;*
11. Promjena *cr* u *tr* u riječi trešnja [19];
12. Ć i *ʒ* od jt. jd. – poć(i). po *ʒ*em [20] (poći je češće);
13. Tzv. novo jotovanje dentalnih (d,t,z,s,c) i labijalnih (b,p,f) suglasnika;
14. Gubljenje fonema x (postoje odstupanja);
15. Nastavak *–a* u G množine imenica muškog i ženskog roda (postoje odstupanja);
16. Nastavak *–u* u L jednine imenica muškog i srednjeg roda;
17. Umetak *-ov- / -ev-* u množini većine jednosložnih imenica muškoga roda[21];
18. Izjednačenje D L I množine imenica (postoje odstupanja);
19. Čuvanje nastavka –og(a) u G i A jednine muškog i srednjeg roda zamjeničko-pridjevske deklinacije [22];
20. Poseban oblik s nastavkom –a za srednji rod u N množine zamjeničko- pridjevske promjene;
21. Čuvanje aorista;
22. Posebne konstrukcije uz brojeve 2, 3, 4;
23. Znatan broj turcizama. (Lisac: 2003: 17-18.)

[16] samoglasno l u središnjoj Bosni ponekad daje diftong *uo*, a ne *u*
[17] postoje odstupanja u zetsko-južnosandžačkom dijalektu
[18] događaju se odstupanja u slavonskom dijalektu, u pokrajini Molise i u Gradišću
[19] iznimke u Mađarskoj, Rumunjskoj i Slavoniji
[20] odstupanja u slavonskom, istočnobosanskom i zapadnom dijalektu
[21] najčešća odstupanja između Neretve i Dubrovnika
[22] odstupanja na dubrovačkom i livanjskom području

5. Slavonski dijalekt

Iz samog naziva ovog dijalekta lako je zaključiti da je zemljopisno smješten na područje Slavonije. No, slavonskim se dijalektom govori i u nekim mjestima izvan granica naše domovine[23], kao i na području Baranje. Lisac temeljito određuje granice slavonskog dijalekta kojeg smješta u prostor između Mačkovca na posavskom jugozapadu, zatim sjevernije prema Novoj Gradiški sve do Velike. Istočnije u slavonske govore spada kutjevački teren, a prostor se sužuje do Šušnjevaca sjeverositočno od Slavonskog Broda. Na istoku seže do Gorjana kod Đakova, na sjeveroistoku obuhvaća Bogdanovac, na jugoistoku Račinovce na Savi. Južna je granica Sava. Iznimka je prostor oko Orašja[24]. Slavonskim dijalektom govore i na vinkovačkom području u mjestima Antin i Tordinci. (Lisac:2003:31.) U pravilu ovim dijalektom govore samo Hrvati. Slavonski je dijalekt smješten na širem prostoru rijeka Save, Drave i Dunava pa se sukladno tome dijeli na posavski, podravski i podunavski. Emina Berbić Kolar i Ljiljana Kolenić su u djelu *Sičanske riči*[25] slavonski dijalekt podijelile na **južni ili posavski poddijalekt** (ikavski, ikavsko-jekavski i ekavski), **sjeverni ili podravski poddijalekt** (ekavski), i **baranjski poddijalekt** (ikavski-ekavski).

5.1. Slavonska Posavina

Govori slavonske Posavine uglavnom su ikavski i ikavsko-jekavski. Stjepan Ivšić u svojoj opsežnoj studiji *Današnji posavski govor* detaljno opisuje posavski govor, a na samome početku rada govori o vlastitoj reakciji na govor slavonske Posavine: „Kako sam se već tada interesirao za naš jezik, iznenadio sam se, kada sam od štokavaca Posavaca čuo štošta, što se nije slagalo s našim književnim govorom.“ (Ivšić:1913:124) Ljiljana Kolenić i Emina Berbić Kolar donose popis mjesta u kojima se govori ikavskim, ikavsko-jekavskim i ekavskim govorom.

1. Ikavski se govori u mjestima oko Nove Gradiške i u tim govorima svaki jat daje *i* (Vrbje, Nova Kapela, Magić Mala, Godinjak, Mačkovac, Dolina, Davor, Batrina, Brodski Stupnik, Oriovac, Kobaš, Staro Petrovo Selo, Komarnica...)[26] U požeškom dijelu Slavonije ikavski govore mjesta južno i sjeverno od Požege (Pleternica, Kaptol, Velika, Stražeman, Biškupci, Ruševo, Bektež, Sovski Dol, Paka, Bučje, Zagrađe...)[27] Na istoku Posavine također se čuje

[23] Bosna i Hercegovina, Srbija, Mađarska
[24] Domaljevac, Tolisa, Ugljara, Kostrč, Matići, Donja Mahala, Vidovice
[25] Sičanske riči objavljene su 2014. godine (podjela: str 19.)
[26] Prilog: Karta 1- Ikavski govori u okolici Nove Gradiške (str.47.)
[27] Prilog: Karta 2- Ikavskih govori u okolici Požege (str.47.)

ikavski odraz jata (Otok, Komletinci, Đeletovci, Novo Selo, Nijemci, Vrbanja, Soljani, Drenovci...).[28]

2. Ikavsko-jekavski odraz jata prevladava u središnjoj Posavini od Banovaca i Bebrine preko govora oko Slavonskog Broda i to tako da dugi jat daje *i*, a kratki daje *je*. (Varoš, Sibinj, Podvinje, Tomica, Rastušje, Grabarje, Podcrkavlje, Glogovica, Dubovik, Gornja Vrba, Donja Vrba)[29] oko Vrpolja i Đakova (Trnava, Stari Perkovci, Novi Perkovci, Andrijevci, Sredanci, Zoljani, Kupina, Divoševci, Čajkovci, Vrpolje, Strizivojna, Budrovci, Piškorevci, Satnica, Gorjani, Forkuševci, Semeljci, Mrzović, Vrbica, Gundinci, Beravci, Velika i Mala Kopanica, Sikirevci)[30], oko Županje (Babina Greda, Rajevo selo, Štitar, Bošnjaci, Posavski Podgajci, Gunja)[31].
3. Ekavskim govorom priča se južno i zapadno od Vinkovaca i u njima svaki jat daje *e* (Retkovci, Rokovci, Prkovci, Andrijaševci, Cerna, Vođinci, Ivankovo, Šiškovci, Privlaka, Stari Mikanovci, Novi Mikanovci)[32]. (Berbić Kolar. Kolenić: 2014:14-15.)

5.2. Slavonska Podravina i govori oko Našica

U Slavonskoj Podravini prevladava ekavski odraz jata, a govori su rasprostranjeni zapadno od Osijeka, od Petrijevaca, Brođanaca sa završetkom iza Virovitice. Valpovo čuva najstarije stanje govora. Govori u okolici Našica su prema novijim istraživanjima većinom ekavskog odraza jata, dok neka starija istraživanja govore o „neizmjenjenom“[33] jatu na tom području.

5.3. Hrvatski dio Baranje

U hrvatskom dijelu Baranje nalazimo tri vrste govora:

1. Ikavsko-ekavski govori (dugi jat daje *i*, kratki jat daje *e*)
2. Ikavski govori (dugi i kratki jat daju *i*)
3. Jekavski govori (dugi i kratki jat daju *je*)

[28] Prilog: Karta 3- Ikavski govori na istoku Posavine (str. 48.)
[29] Prilog: Karta 4- Ikavsko-jekavski govori u okolici Slavonskog Broda (str. 48.)
[30] Prilog: Karta 5- Ikavsko-jekavski govori u okolici Đakova i Vrpolja (str. 49.)
[31] Prilog: Karta 6- Ikavsko-jekavski govori u okolici Županje (str. 49.)
[32] Prilog: Karta 7- Ekavski govori u okolici Vinkovaca (str. 50.)
[33] zatvoreno e pri izgovoru

5.4. Slavonski dijalekt izvan hrvatskih državnih granica

Slavonskim se dijalektom govori i izvan granica Republike Hrvatske: u sjeveroistočnoj bosanskoj Posavini oko Orašja u Bosni i Hercegovini u mjestima: Tolisa, Domaljevac, Donja Mahala, Kostrč, Matići, Vidovice, Ugljara. Ikavsko-jekavskim odrazom jata i drugim osobinama povezuju se s govorima s hrvatske strane Save. Govorima slavonskog dijalekta govori se i u Srbiji, točnije u zapadnobačkom Podunavlju u mjestima: Bač, Bački breg, Bački Monoštor, Plavna, Sonta, Vajska. Ti govori ikavskog su odraza jata i njima govore isključivo Hrvati. U Vojvodini slavonskim dijalektom ikavskog odraza jata govore i bunjevački i šokački Hrvati. [34] Slavonskim se dijalektom govori i u Mađarskoj. Jugoistočno od Pečuha čuje se ikavski odraz jata, južno od Kalače može se u nekim mjestima čuti jat kao zatvoreno *e*, a jugoistočno od Pečuha mogu se čuti i govori slavonskog dijalekta ikavsko-jekavskog odraza jata. U nekim mjestima zabilježan je i ikavsko-ekavski odraz jata, a isto se tako može čuti i čisti ekavski odraz. (Berbić Kolar. Kolenić: 2014:17-18.)

5.5. Obilježja slavonskog dijalekta

Obilježja slavonskog dijalekta uvelike se podudaraju s obilježjima posavskog govora o kojemu će se puno detaljnije govoriti u nastavku rada. Stoga se ovdje donosi tablični pregled osnovnih obilježja slavonskog dijalekta po uzoru na izvorni znanstveni rad *Slavonski dijalekt* Ljiljane Kolenić.[35]

[34] Razlika je između bunjevačkih govora (novoštokavskih ikavskih) i šokačkih (govora slavonskog dijalekta) u naglasnom sustavu. Šokački govori su ikavski staroštokavski, a bunjevački ikavski novoštokavski.
[35] Kolenić,Ljiljana. 1997. *Slavonski dijalekt,* Pedagoški fakultet, Osijek

Tablica 5- Obilježja slavonskog dijalekta

<table>
<tr><td colspan="2">FONOLOGIJA</td><td colspan="2">MORFOLOGIJA</td><td colspan="2">TVORBA RIJEČI</td></tr>
<tr><td rowspan="3">1. naglasak</td><td>starija tronaglasna akcentuacija (rijetko)</td><td rowspan="8">1.imenice</td><td>D i L jd. ž.r. – nastavak –e</td><td rowspan="8">1.izvedenice</td><td>izvedenice od muških osobnih imena tvore se često na: -o, -a, -eta, -ina, -oš</td></tr>
<tr><td rowspan="2">novija peteronaglasna akcentuacija</td><td>I jd. imenica i vrste- nastavak –om (-u)</td><td rowspan="2">izvedenice od ženskih osobnih imena tvore se često na –a, -ica, -ena, -uša, -ača</td></tr>
<tr><td>Gmn.- ništični nastavak i nastavak –i</td></tr>
<tr><td>L i I mn imenica a-vrste
m.r. i s.r – i
D mn. a-vrste – om/-em</td></tr>
<tr><td>D mn. e-vrste - -am</td></tr>
<tr><td>L mn e-vrste- -a</td></tr>
<tr><td rowspan="5">2. odraz jata</td><td>ikavski</td><td rowspan="5">2. zamjenice i pridjevi</td><td rowspan="2">pridjevne zamjenice i pridjevi na –akav imaju dočetak -aki</td><td rowspan="5">2. složenice</td><td rowspan="5">sveza npr. bać-Mata u kojoj prvi dio složenice ostaje nepromijenjen, a drugi se dio sklanja</td></tr>
<tr><td>ikavsko-jekavski</td></tr>
<tr><td>ekavski</td></tr>
<tr><td>ikavsko-ekavski</td></tr>
<tr><td>nezamijenjen jat</td><td>komparativ pridjeva:[36]
-i = -ji
-i = -iji
-eji</td></tr>
</table>

[36] lijevo nastavak u komparativu pridjeva u hrvatskom književnom jeziku, desno nastavak u komparativu pridjeva u slavonskom dijalektu

<table>
<tr><td rowspan="5">3.šćakavizam</td><td rowspan="5">*skj i *stj daju šć, povremeno i št[37]</td><td rowspan="5">3. glagoli</td><td>Nastavak za 3.os.jd. prezenta: I.-iju, -eju
II. -aje
III. –u</td><td rowspan="5"></td></tr>
<tr><td>imperativ
-gubi se krajnji –j
-za pojačavanje zapovijedi: ajde, ajd</td></tr>
<tr><td>glagolski pridjev radni - l prelazi u o</td></tr>
<tr><td>glagolski pridjev trpni- česta upotreba</td></tr>
<tr><td>glagolski prilog sadašnji čuje se bez završnoga -i</td></tr>
<tr><td>4. redukcija vokala</td><td>-na početku, u sredini i na kraju riječi
-infinitiv bez krajnjeg –i (krnji)</td><td colspan="2"></td><td></td></tr>
<tr><td rowspan="5">5. suglasnici</td><td>umekšavanje glasova l i n</td><td colspan="2" rowspan="5"></td><td rowspan="5"></td></tr>
<tr><td>nepostojanje glasa h</td></tr>
<tr><td>promjena l na kraju sloga</td></tr>
<tr><td>različit izgovor glasova č i ć, dž i đ</td></tr>
<tr><td>redukcija suglasnika</td></tr>
</table>

[37] Stjepan Ivšić govori da su svi štokavci najprije bili šćakavci, a kasnije se zbog razjednačavanja šć počelo izgovarati kao št. (Kolenić:1997:107.)

6. Govor sela Mačkovac

Na osnovu spomenute terminologije i geografskog smještaja sela može se odrediti da Mačkovac pripada štokavskom narječju, slavonskom dijalektu, posavskom poddijalektu i skupini govora oko Nove Gradiške. Kako bi stari mjesni govor ovoga sela bio što vjernije opisan razgovarala sam s kazivačicom Katom Jurašinović koja je rođena Mačkovljanka i nikada nije na dulje vrijeme izbivala iz svog rodnog mjesta. Kata je rođena 1942. godine i završila je pet razreda osnovne škole, dakle pismena je.

6.1. Mačkovac

Godine 1602. spominje se utvrda Govac ili Kovac čije ime potječe od naziva *kovani mač*. Od tog naziva vjerojatno proistječe i ime sela. Selo Mačkovac smješteno je na 45°09'04“ geografske širine i 17°20'18“ geografske dužine, na 94 m nadmorske visine. Prostire se duž lijeve[38] obale rijeke Save 12 kilometara jugozapadno od naselja Vrbje. Površina naselja je 11,72 km², dok prosječna gustoća naseljenosti iznosi 32 st./km². Naselje ima i zaselak Skočinac.

Slika 2- Mačkovac na karti Republike Hrvatske

U ranijim se povijesnim izvorima selo ne spominje. Andrija Zirdum u knjizi *Počeci naselja i stanovništvo brodskog i gradiškog kraja 1698. – 1991.* govori kako se u Mačkovac tijekom bečkog rata[39] doselilo nekoliko bosanskih katoličkih obitelji. (Zirdum:2001:318.) „Uz vojni

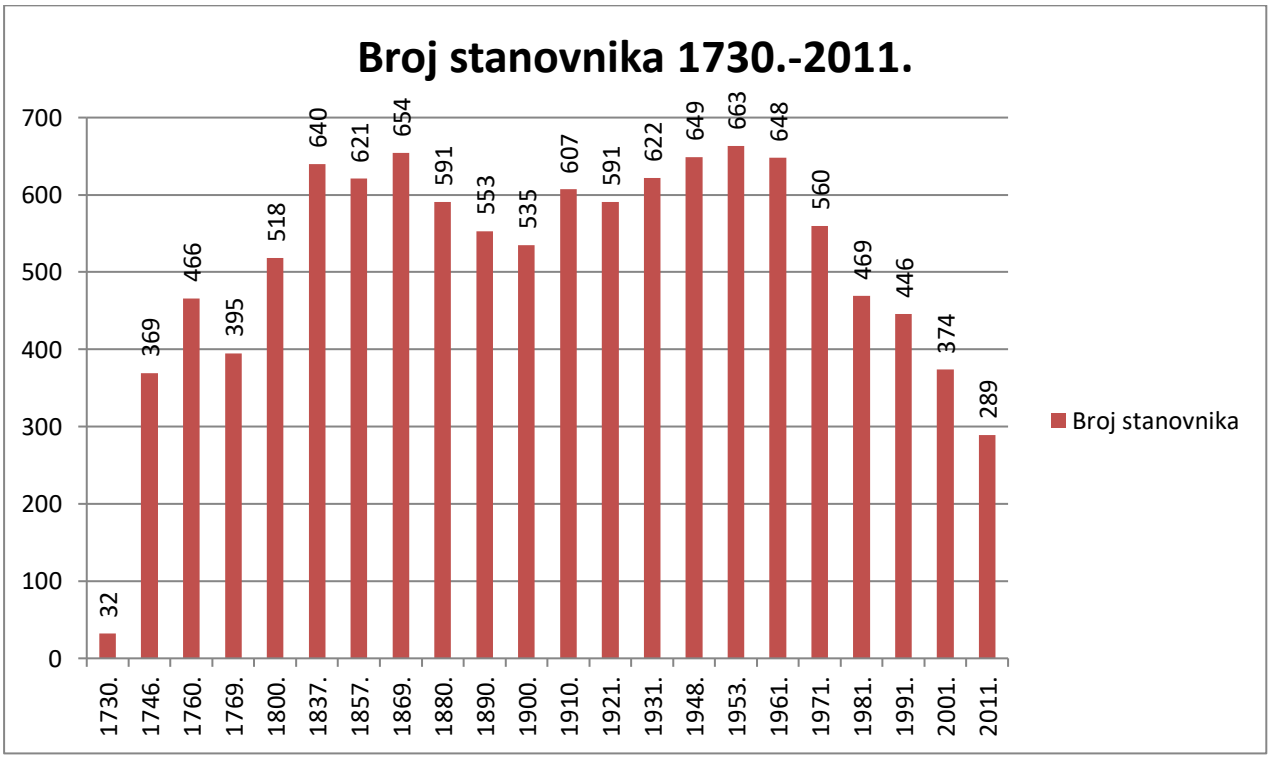
[38] Andrija Zirdum navodi kako postoji selo Mačkovac i s desne obale rijeke Save, nedaleko Bosanske Gradiške.
[39] 1662.-1699.

zemljovid iz 1780. piše: Ovo selo leži na lijevoj obali Save...,cijelom duljinom ima pet do devet stopa visoke, strme obale... Šuma Veliki lug... u ovom području obrasla je rijetkim drvećem srednje visine i pokrivena je mnogim poznatim barama kao posljedice izlijevanja Save i nekad potpuno ne presuše. " (Zirdum:2001:319) Godine 1789. u selu je osnovana župa jer narod zbog izlijevanja Save nije mogao sigurno prijeći u Staru Gradišku ili Orubicu. 1860. godine je sagrađena crkva sv. Mateja.

Promatrajući dobnu strukturu, stanje je sljedeće:
25,4 % čini mlado stanovništvo
40,9 % čini zrelo stanovništvo
33,7 % čini staro stanovništvo

Prvi poznati podaci o broju stanovnika u ovome selu sežu u daleku 1730. godinu. U grafikonu je moguće vidjeti broj stanovnika[40] za dvadeset i dvije godine za koje su poznati podatci o broju stanovnika i to od 1730. godine do 2011. godine kada je obavljen posljednji popis stanovništva. Uočava se konstantan pad broja stanovnika od 1953. godine do danas.

Graf 1 - Broj stanovnika u selu Mačkovac 1730.-2011.[41]

[40] Godine 1730. zabilježen je samo broj kućanstava, no ne i stanovnika.
[41] Izvori: Državni zavod za statistiku; Zirdum,Andrija.2001. *Počeci naselja i stanovništvo brodskog i gradiškog kraja,* Slavonski Brod.

Stanovništvo naselja Mačkovac pretežito se bavi poljodjelstvom i stočarstvom. U naselju se nalazi Područna škola *Mato Lovrak*. Od sportskih klubova u naselju se nalazi "NK SAVA". U selu djeluje i *Udruga mladih Mačkovac*.

6.1.1. Područna škola Mato Lovrak

Povijest školstva u selu Mačkovac seže u daleku 1839. godinu. Sadašnja zgrada treća je po redu, a izgrađena je 1987. godine. Zbog neodgovarajućih uvjeta, sanitarna inspekcija zabranjivala je rad u bivšoj zgradi, pa je akcijom mještana i tadašnjeg ravnatelja podignuta nova. Nažalost, škola je oštećena za vrijeme Domovinskog rata i u akciji *Bljesak*. Danas školu pohađa 17 učenika dok je 1973/74. bilo 164 učenika. Matičnoj školi pripojena je 1972./73. kao osmogodišnja škola. Od 1978./79. učenici viših razreda putuju u matičnu školu.[42]

6.2. Fonologija posavskog govora u selu Mačkovac

6.2.1. Naglasak

Milan Moguš govore slavonskog dijalekta dijeli u četiri skupine prema akcenatskoj klasifikaciji:

1. Govori koji imaju tri stara naglaska ̏ ̂ ~ tj. staru hrvatsku akcentuaciju.
2. Govori koji imaju noviju akcentuaciju, uz ̏ ̂ ~ imaju i dva nova naglaska ́ ̀
3. Govori u kojima se zavinuti naglasak samo povremeno rabi
4. Iločka skupina govora sa starijim dvoakcenatskim sustavom, sustavom s poluprenesenom silinom i novijim četveroakcenatskim sustavom (Kolenić: 1997:102-104.)

Stjepan Ivšić u poglavlju *Neke osobite pojave u akcentu i kvantiteti u posavskom govoru* navodi da posavski govor osim četiri književna akcenta ima još neke akcente. Spominje da se u posavskom govoru nalazi jedan „osobiti“[43] naglasak koji se može uzeti i za glavno obilježje toga govora. Taj naglasak zove se zavinuti. Također, govori da je kod Slavonaca opazio „tromi“ naglasak koji se izgovara sporije od brzog. Ivšić u posavskom govoru uočava i „dvoslogi

[42] Preuzeto s: http://os-mlovrak-ng.skole.hr/skola/podrucne_skole/podru_na_kola_ma_kovac (1.6.2015. 21:45)
[43] Gopić ga naziva „razvlačeni“.

akcenat“ tj. akcenat na dva sloga. „U takom se događaju slog prema svršetku riječi izgovara višim glasom, a slog prema početku riječi jačim glasom.“ (Ivšić: 1913: 152.)

Govor sela Mačkovac pripada drugoj skupini, dakle peteronaglasnom sustavu i u njemu nisam prepoznala tromi naglasak ili dvoslogi naglasak.

1. Zavinuti naglasak u govoru sela Mačkovac potvrđuje se na srednjem i posljednjem slogu u riječi što se može vidjeti iz sljedećih primjera:

   juhẽ, desẽtom, jučẽ, zemljẽ, veljãče, djecẽ

2. Dugouzlazni naglasak potvrđuje se u govoru kazivačice na prvom slogu dvosložnih riječi i srednjem slogu višesložnih riječi:

   vríme , báka, mljéko, néće, ulázit, móram, dána, njému, Míco

3. Dugosilazni naglasak se potvrđuje na prvom slogu dvosložnih riječi:

   bîlo, vrâta, lâmpe

4. Kratkouzlazni naglasak u govoru kazivačice dolazi na prvi slog dvosložnih i višesložnih riječi i na srednji slog višesložnih riječi:

   vòlji, Gorànova, tàko, napìskale, osìćam

5. Kratkosilazni naglasak u pravilu se nalazi na prvom slogu jednosložnih i višesložnih riječi:

   mȅdon, skȕvala, nȍsim, mȅne, ȍna, ȅto

Stjepan Ivšić u poglavlju *Akcenat u svezi s proklitikom i enklitikom* navodi kako u posavskom govoru proklitika može dobiti naglasak ispred imenica. Kao primjer za mjesto Mačkovac navodi *dȍ jarca*. Kazivačica Kata govori *nȁ ples*.

6.2.2. Odraz jata

U tablici koja prikazuje obilježja slavonskog dijalekta (Tablica 5) piše kako govori slavonskog dijalekta mogu imati ikavski odraz jata, ikavsko-jekavski, ekavski , ikavsko-ekavski i

nezamijenjeni jat. Za posavske govore oko Nove Gradiške, Požege i na istoku zemlje, a samim time i za govor sela Mačkovac značajan je ikavski odraz jata.

Ikavski odraz jata u najvećoj je mjeri potvrđen u govoru kazivačice:

*I točno je bilo kad je Eva se rodila, ja točno **osićam** takve stvari.*

*Mi smo tako baš, **uvik** su svirači izlazili tamo iz crkve...*

*...čestita i onda **dica** to razvlače.*

*Išlo se pješke do crkve ideš na **vinčanje** onda eto.*

*Onda tamo isto u komšiluku u **dvi**-tri kuće tako sve po sedmero-osmero.*

*Sve mi **kolina** polupalo.*

*...i sad kad smo se u **proliće** vratile išle smo brat.*

*Pa šećer, pa to ti ruke **usice**...*

*...isto tako u **sičnju** je bilo.*

Uz ikavski odraz jata u govoru kazivačice zabilježen je i znatan broj primjera jekavskog odraza jata:

*...ni prošlo dugo odvezla ga i dadnu neke **ljekove**...*

*Sedamdes' **dvje** napunila sad u desetom.*

*To mi ostalo u **sjećanju**.*

*...onda nismo **svjetla** imali...*

Ekavski odraz jata zabilježen je u svega nekoliko primjera:

*...nij' niko te **tero** u školu...*

*... ne **vredi**...*

*Moglo **napred** se izać.*

Iako je osnovna osobina slavonskog dijalekta, a samim time i posavskog govora, da ne poznaje ijekavski odraz jata u govoru kazivačice je primjećen u dosta primjera. Kazivačica napominje

kako su ju djeca (kasnije i unučad) kada su krenula u školu znala ispravljati: „kaže se *svjetlo*, a ne *svitlo*“ ili „kaže se *mlijeko*, a ne *mliko*“. Isto tako govori da su se počeli sami „ispravljati“ otkad gledaju televiziju. Neki su primjeri ijekavskog odraza jata:

*Tud je gledo **vijesti**...*

*Sad imamo više zemlje i teža, tamo je bila lakša**, pijesak** nako.*

*Ja znam naša kuća izgorila i tam' **naprijed** bila...*

*I onda dvi ili tri godine i onda su se **mijenjali**...*

*...taj umro mlad bio **uvijek** bolestan...*

*'Ko ima krave eto ore i **mlijeko** daju...*

6.2.3. Šćakavizam

Stjepan Ivšić u studiji o posavskom govoru spominje skupove *šć* i *št*. „Prema nekadašnjem skupu sk ispred j, ě, i, e i 6, od koga bude u staroslav.jeziku št, dolazi u posavskom govoru obično *šć*“ (Ivšić:1913:200.) Šćakavizmi su uočeni i u govoru sela Mačkovac, ali u svega nekoliko primjera:

*A ja ne smijem otić njima reć da me **pušće**...*

*Pa eto bila je Manda za uja Đuru isto tako moje **godišće**...*

***kosišće** (Ivšićev primjer iz Mačkovca)*

Već u Ivšićevo vrijeme *šć* se zbog razjednačavanja počelo izgovarati kao *št*. U današnjem govoru sela Mačkovac šćakavizmi su se gotovo u potpunosti izgubili, a isto je tako i s ostalim govorima slavonskoga dijalekta[44]. No, dokle god imamo i najmanji trag ovoga obilježja u govorima slavonske Posavine dozvoljeno nam je zvati ih šćakavskima.

Primjeri štakavizama u govoru sela Mačkovac:

*Ma hoda on, izajde on, a i ona je sa **štapom**.*

*I tu smo imali **sklonište**, ova soba.*

[44] Šćakavizam je obilježje i drugih štokavskih govora , ali i kajkavskog i čakavskog narječja.

6.2.4. Vokali

U posavskim govorima, pa tako i u govoru sela Mačkovac, česta je redukcija vokala. U govoru kazivačice primjećena je na početku, u sredini i na kraju riječi.

Primjeri redukcije vokala na početku riječi:

*Onda je **vako** u zimi za Božić...*

*Bude **nako** na sred najviše da moreš na tom spavat.*

*..bilo nas puno, a **vi** su svi bili manji.*

...

(vo, nu, vamo)

Primjeri redukcije vokala u sredini riječi:

*A **duro** eto i misli gripa.*

***Velki** petak **došo**...*

*Mislim nije **tolko** veliko spram sada.*

*On je nju **tuko** da je puklo ravnalo.*

...

(dvje, gledo, vidla, ko, kolko, četrdest, išo)

Primjeri redukcije vokala na kraju riječi:

*Onda i **nij** bilo jaslica.*

*A bilo **j** nas puno.*

*Bolilo ga **al** kad on...*

...

(il, neg, tak, nud, neć, et, nit, seb)

Primjer redukcije na početku i u sredini riječi: *...nij bio nasip **volki.***

Primjer redukcije suglasnika i samoglasnika u jednoj riječi: ***ran***

Stjepan Ivšić u poglavlju *Gubljenje vokala* spominje kako krajnje –i u infinitivu obično otpada. Kazivačica jako često upotrebljava krnji infinitiv u govoru:

*...sutra ćemo **doć...***

*...kad on more **durat**...*

*...nema ni juhe da može **proć**...*

*... moram maramu **nosit...***

*...ne smiješ **izvirit**...*

*...a ja ne smijem **otić** njima **reć**...*

*...jedno mora **sijat** iza tebe...*

...

(ić, pričat, odrezat, spavat, čistit, proterat...)

6.2.5. Konsonanti

U govorima slavonske Posavine, kao i u govorima slavonskog dijalekta, moguće je umekšavanje glasova *l* i *n* ispred *i*. Takvu situaciju nalazimo i u govoru Mačkovca u dosta primjera:

*...kad on ne **volji** pričat.*

*Mogla se **zapaljit** slama tu.*

*...a **voljila** bi da kupim.*

*...**moljimo** prije mise...*

Glas *h* se govoru Mačkovca na nekim mjestima u potpunosti gubi, a na nekim drugim mjestima u riječi je zamijenjen nekim drugim glasom:

Glas *h* u potpunosti se gubi u sljedećim primjerima:

*...**odma** moram maramu nosit, čim se udam.*

*Mi smo dosta **gra** kuvali...*

*Ja ju i sad bolje voljim nego **kru.***

*Nit ona **nji** može proterat ni ništa.*

*I ona je **otranita** na tome.*

...

(stra, odat, tio, rana, sitni...)

Glas *h* zamjenjuje se glasom *v*:

*Mi smo gra **kuvali** i **suve** ribe u gra se metne.*

*On je vako za **uvo**...*

*Malo je **ogluv**, da...*

Za slavonski je dijalekt značajno i gubljenje glasa *r* što se može vidjeti u sljedećim primjerima:

*Jel znaš da je sad **veče**?*

*Moram još **juče** ić orat.*

U govoru sela Mačkovac u dva primjera glas *f* dolazi na mjesto glasa *v:*

kafa, faljen

Redukcija suglasnika rjeđa je od redukcije samoglasnika, ali je zabilježena na početku, u sredini i na kraju riječi.
Na početku riječi:

...i došla od Ljube **ćer**..

U sredini riječi:

*Ma **kake** obuće, plitke cipele u zimi.*

*Ili jabuka **kaki** sitni bacalo se u slamu.*

*Nij **niko** te tero.*

Na kraju riječi:

*...i onda su **neš** pričale..*

*Pobrna se il poravna onda se **ope** ide plugom...*

Dj u glagola ostaje nepromijenjeno, za skup *tj* nema potvrde u govoru kazivačice:

*Ma hoda on, **izajde** on, i ona je sa štapom.*

*...kasnije malo mu **prejde** pa vo bolje...*

*Marija više nikom neće da **dojde.***

Konsonantska skupina *tk* čuje se kao *k*, a *hv* kao *f*:

*tk > k **: ko***

*hv>f**: faljen, ufatio***

6.2.6. Glasovi č,ć, dž, đ

Glasove č, ć, dž i đ kazivačica govori u skladu sa standardom.

6.3. Morfologija posavskog govora sela Mačkovac

6.3.1. Promjenjive vrste riječi

6.3.1.1. Imenice i – vrste

6.3.1.1.1. Nominativ imenica kći i mati

Ivšić govori kako je primjetio da se u N jd. često govori *(k)ćer* i *mater* , a potvrdu toga nalazimo u govoru kazivačice:

*...i došla od Ljube **ćer**.*

6.3.1.1.2. Instrumental jednine imenica i-vrste

U slavonskom dijalektu I jd. imenica i-vrste često ima nastavak –om [45] koji nije primjećen u govoru ovog posavskog sela.

6.3.1.2. Imenice e-vrste

6.3.1.2.1. Dativ i lokativ jednine imenica e-vrste

Ivšić napominje kako u posavskom govoru „u dat. i lok. sing. dolazi često –e mjesto -i“ (Ivšić:1913:136.) U govoru kazivačice D i L jd. ženskoga roda jednak je standardnom jeziku:

*...spavamo **na slami**...*

*...**u deki** jednoj il **u plati** nekoj...*

***U školi** su živili.*

*...i onda sutradan me odvezu **kući**.*

[45] Ivšić kaže –(j)om

6.3.1.2.2. Lokativ množine imenica e- vrste

Ljiljana Kolenić navodi kako je sve više primjera dativa, lokativa i instrumentala s nastvkom –ama, a da se negdje još čuje i stari –a. Kazivačica govori ovako:

*Mi smo **na kravama** orali.*

6.3.1.2.3. Ostali padeži imenica e-vrste

Kazivačica pri upotrebi ostalih padeža koristi oblike koji su jednaki onima u hrvatskom standardnom jeziku.

Nominativ jednine:

*A duro eto i misli **gripa**.*

***Cisterna** stoji mu pa ne more orat.*

Genitiv jednine

*Ne more orat tamo odzad kod **jaruge**.*

*Sad imamo više **zemlje**.*

Akuzativ jednine:

*Uvik smo **pečenicu** imali.*

*I onda jednoč sestra nosila **lampu**...*

Lokativ jednine :

Donese u **deki** jednoj....

Instrumental jednine:

*Eto to voljim isto **s projom**.*

Nominativ množine:

***Sestre** kažu: „Nismo stigle ni rukavice natać.“*

Genitiv množine:

*Kru se nosio i **kolača** eto...*

Instrumental množine:

*Kopali na ruke, da sve **motikama**.*

6.3.1.3. Imenice a- vrste

6.3.1.3.1. Genitiv i akuzativ jednine imenica a-vrste: kategorija živosti

„Poznato je da se u većini štokavskih i čakavskih govora javlja gramatička kategorija živosti. To znači da je akuzativ jednak genitivu ako se radi o živom, a akuzativ je jednak nominativu ako se radi o neživom.“ (Berbić Kolar, Kolenić: 2014: 55.) Ljiljana Kolenić govori kako se u govorima slavonskog dijalekta često izjednačuje akuzativ za živo i neživo, tj. i živo i neživo ima nastavak živoga što znači da je akuzativ jednak genitivu. U govoru sela Mačkovac zabilježeni je sljedeći primjer:

*Pa **becikla** nij niko imo.*

6.3.1.3.2. Genitiv množine

G mn. govori se „obično bez -a“ (Ivšić:1913:138.). Ljiljana Kolenić kaže: „Nulti morfem u genitivu množine može se čuti još u nekim govorima. Za vrijeme Ivšićeva *Posavskoga govora* bio je mnogo češći.“ (Berbić Kolar, Kolenić:2014:55.) Kazivačica G mn. uredno govori koristeći nastavak –*a*:

*Od **kolača** nismo baš na Badnjak...*

*Onda i nij bilo **jaslica**.*

*...i eto **svatova** stane...*

6.3.1.3.3. Dativ množine

„Danas u slavonskom dijalektu u dativu množine imenica a-vrste prevladava nastavak -ima “ (Berbić Kolar, Kolenić: 2014: 56.) , a Stjepan Ivšić je u svoje vrijeme zabilježio da se čuje nastavak –om/em. U dativu množine imenica e-vrste napominje kako se čuje nastavak –am. „Danas u dativu množine prevladava nastavak –ama u mnogim mjestima.“ (Berbić Kolar, Kolenić: 2014: 56.) U govoru kazivačice nema potvrde za ijedan od spomenutih dativnih nastavaka.

6.3.1.3.4. Lokativ i instrumental množine imenica a-vrste

„Još se donekle dobro čuvaju lokativi i instrumentali množine na –i u imenica a- vrste.“ (Berbić Kolar, Kolenić: 2014: 56.) U govoru sela Mačkovac čuje se noviji nastavak –ima:

*Ko ima konje s **konjima** je....*

*Kad je ko išo s **kolima** prevraćali se...*

6.3.1.3.5. Ostali padeži imenica a-vrste

Kazivačica pri upotrebi ostalih padeža imenica a-vrste koristi oblike koji su jednaki onima u hrvatskom standardnom jeziku.

Nominativ jednine:

*Velki **petak** il **četvrtak** došo.*

*Ti si bio mrtav **čovjek.***

Dativ jednine:

*I razboli se, upalu pluća, nit se to vozi **doktoru**...*

Akuzativ jednine:

*Ja čujem **traktor** on tera i plugove.*

Instrumental jednine:

*Ne znam šta mi je **sa stomakom**.*

*Ovi kažu: „Pij čaj **s medon**.“*

6.3.1.3.6. Glasovne promjene

U govoru sela Mačkovac ne provodi se u nekim slučajevima sibilarizacija:

*Kažem speca **papriki**.*

*Baci se neka deka ili nešto i **jastuki** i tu spavaš.*

6.3.1.4. Zamjenice

6.3.1.4.1. Osobne zamjenice

U jezičnoj analizi govora kazivačice nije zamijećeno da u govoru osobnih zamjenica ima odstupanja od suvremenog hrvatskog jezika:

*I sad ona **mene** čeka... (A jd.)*

***Ti** si bio mrtav čovjek. (N jd.)*

*Deset dana **njemu** je bilo. (D jd.)*

*A **nama** je još i umrlo... (D jd.)*

U akuzativu jednine pokazne zamjenice *oni* gubi se završno *h.* Već je naglašeno kako je gubljenje glasa *h* jedno od obilježja slavonskog dijalekta.

*Nit ona **nji** more proterat ni ništa. (A jd.)*

6.3.1.4.2. Posvojne zamjenice

Posvojne zamjenice kazivačica također govori u skladu sa standardom, a ponovno se primjećuje gubljenje glasa *h*.

*Ja znam **naša** je kuća izgorila. (N jd.)*

*...čak i djecu **njiovu**... (A mn.)*

6.3.1.4.3. Pokazne zamjenice

Stjepan Ivšić u svome znanstvenom radu *Današnji posavski govor*[46] navodi veliki broj zamjenica i oblike u kojima ih je pronašao u posavskim govorima. U govoru sela Mačkovac također postoji nekoliko osobitosti kod pokaznih zamjenica.

Reduciraju se početni vokali:

*...pa **vo** bolje.. (N jd.)*

*...ni ništa kroz **nu** sarmu. (A jd.)*

*...a **vi** su svi bili manji. (N jd.)*

Pojedine od pokaznih zamjenica čuju se jednako kao u standardu:

*...ja točno osićam **takve** stvari. (A jd.)*

***To** mi ostalo u sjećanju. (N jd.)*

[46] Ivšić, Stjepan; Današnji posavski govor, 1907. (str. 31, 2.dio)

Kazivačica neke pokazne zamjenice (*ovo, to*) i neodređenu imeničku zamjenicu *tko* govori tako da ih u potpunosti spoji sa zanaglasnim *je* kojemu se reduciralo *–e:*

***Voj** bilo navečer. (N jd.)*

***Toj** stariji bio gospodin. (N jd.)*

***Koj** htio ić ko nije. (N jd.)*

„Posvojne zamjenice i pridjevi koji u hrvatskom književnom jeziku imaju nastavak *–akav*, u slavonskom dijalektu završavaju na –aki." (Berbić Kolar, Kolenić: 2014:57.) Takvih je primjera dosta i u govoru Mačkovca:

*Ili jabuka **kaki** sitni bacalo se... (G mn.)*

*To je **taki** običaj. (N jd.)*

*Samo što nisu **vaki** kolači bili. (N jd.)*

*...i te **kojekake** juhe pravile se. (N jd.)*

(svakaki, nikaki...)

6.3.1.4.4. Neodređene imeničke zamjenice

„Imeničke su neodređene zamjenice tko i što i složenice s njima i sa -šta" (Babić i dr.:2007:478.)

Kazivačica u govoru koristi standardne oblike složenica:

*Nema tako **nešta** ko što imaju... (A)*

*Baci se deka ili **nešto**... (N)*

*...**neko** kaže zubače kako li. (N)*

6.3.1.5. Pridjevi

U „Slavonskom dijalektu“[47] stoji da se komparativ pridjeva u slavonskom dijalektu tvori nastavcima *-ji, -iji,* i – *eji,* no u istraživanju govora sela Mačkovac nije zabilježen niti jedan takav primjer komparacije pridjeva. Kazivačica upotrebljava komparaciju pridjeva karakterističnu za hrvatski književni jezik.

*Kad smo bile **mlađe**...*

*...onda smo imali malo **bolje, deblje** i sve.*

*Sad imamo više zemlje i **teža**, tamo je bila **lakša.***

6.3.1.6. Brojevi

U govoru Mačkovca zabilježene su neke osobitosti:

Kazivačica neke brojeve govori u skladu s hrvatskim standardnim jezikom:

sedam , osam, deset

Druge brojeve kazivačica govori tako da su se u izgovoru reducirali samoglasnici i suglasnici:

dvi, dvje

devetnajs, jedanajs

triest, četrdest

6.3.1.7. Glagoli

U poglavlju o redukciji vokala već je spomenuto kako je za slavonski dijalekt karakterističan krnji infinitiv. U kazivačice je primjećen u svim glagolima u infinitivu:

*... moram maramu **nosit...***

*...ne smiješ **izvirit**...*

[47] Kolenić, Ljiljana; Slavonski dijalekt;Izvorni znanstveni rad; Osijek, 1997. (str. 111.)

Glagol *metnuti* koji u većini slavonskih govora glasi *metit* ili *metnit*, u govoru kazivačice Kate glasi isto kao i u hrvatskom književnom govoru, osim što u 1. licu prezenta jednine govori dva oblika: *metnem* i *mećem:*

*Ja sad **metnem** malo...*

*...i gra **mećem** vako u roviće.*

*...isprži se brašno **metneš** puno...*

*Al sad mi **metnemo** i slanine.*

*Onda su **metnuli** one grede...*

„Glagol *moći* u 1. osobi jednine prezenta nema nastavački morfem –u nego –em, a ž u intervokalnom položaju prelazi u r: *morem*." (Berbić Kolar, Kolenić: 2014:79.) U govoru kazivačice primjećeno je ovo obilježje glagola moći u većini slučajeva, iako se katkad glagol znao čuti i kakav je u hrvatskom književnom jeziku:

*...nit ona nji **more** proterat ni ništa.*

*...bili snjegovi ne vidiš nas, kad razgrnemo **moreš** ić.*

*...i ja reknem da ja ne **mogu** više.*

Ljiljana Kolenić govori kako u prezentu glagola često izostaje jotacija. (Berbić Kolar, Kolenić: 2014:58.) Kazivačica Kata jotaciju provodi u prezentu glagola, iznimka je glagol *doći* u kojem se jotacija ne provodi:

*Marija nikom više neće da **dojde**.*

*I sad mi kad **dojdemo** s ponoćke...*

U govoru sela Mačkovac može se uočiti i da se zanijekani glagol u 3. licu jednine izriče skraćenim oblikom pomoćnog glagola što se može vidjeti u sljedećim primjerima:

*... **ni** bilo konja...*
*...kod nas to **ni** bilo tak...*
*...**ni** bilo više zemlje...*

Kazivačica neke glagole govori tako da ih u potpunosti spoji sa zanaglasnim *je* kojemu se reduciralo *–e* i tako dobijemo sljedeće primjere:

*...a **biloj** nas puno...*

*...ja nosim mlijeko i **išlaj** ona samnom.*

„U posavskom dijelu slavonskog dijalekta čuje se u 3. osobi množine prezenta nastavački morfem –aje (i –ae) na mjestu književnog –aju(...) Tako je gotovo u svim mjestima slavonskoga dijalekta posavskoga poddijalekta.“ (Berbić Kolar, Kolenić: 2014:58.) U govoru istraživanog sela morfem –aje nije uočen.

Kazivačica se u svom govoru koristila prezentom i perfektom u najvećoj mjeri. Drugih glagolskih vremena gotovo da i nije zabilježeno:

Primjeri rečenica u prezentu:

Eto to voljim isto s projom.

Niti oni to misle tak nit se u to razumiju.

Primjeri rečenica u perfektu:

I ona je tu otranita na tome.

Nismo išli u zanat.

6.3.1.7.1. Zapovjedni način

U slavonskom se dijalektu često za pojačanje ili ublažavanje zapovijedi rabi čestica ajde, ajd, aj što možemo vidjeti u jednom primjeru u govoru sela Mačkovac:

*...**ajd ponesi** mu nož.*

6.3.1.7.2. Glagolski pridjev radni

„U glagolskom pridjevu radnom u jednini muškog roda ne ostaje l na kraju sloga, nego prelazi u o. Uglavnom se taj o steže s prethodnim vokalom, osobito ako je prethodni vokal a.“ (Berbić Kolar, Kolenić: 2014:59.) U govoru kazivačice uočeno je stezanje vokalne skupine *ao* u *o*:

*..i on **došo,** do deset radio drugu.*

*A **duro** eto i misli gripa.*

*...on **imo** motor.*

L prelazi u o na kraju sloga u sljedećim primjerima:

*Tolko je taj Vlado **bio** zlatan...*

*...i poklopac mi uprav pod crkvenu ogradu **frčio**.*

Ako je ispred o (l) –i dolazi do umetanja intervokalnog *j* između *i* i *o:*

pijo, bijo

6.3.1.7.3. Glagolski pridjev trpni

„Glagolski pridjev trpni često se čuje na *t*, mnogo češće nego u suvremenom hrvatskom književnom jeziku.“ (Berbić Kolar, Kolenić: 2014:59.) U govoru sela Mačkovac primjećen je u svega jednom primjeru, a ostali su na *n*:

*I ona je tu **otranita** na tome.*

*...kolo isto nako **pleteno**.*

*...**poredano** da ne bi probilo ploču.*

*Tolko je taj Vlado bio **zlatan**.*

6.3.2. Nepromjenjive vrste riječi

6.3.2.1. Prilozi

Prilozi koji su specifični u slavonskom dijalektu nalaze se i u posavskom govoru sela Mačkovac:

Prilozi mjesta:

*Baci se deka ili nešto i jastuki i **tud** spavaš.*

*...pa ne more orat **tamo odzad** ...*

*Oni su **ovd** bili na Savi.*

Prilozi vremena:

*Traktor on tera veliki i plugove i **najednoč** ide nazad.*

***Sad** imamo više zemlje...*

*Bilo je dosta sirotinje, ali **uvik** smo pečenicu imali.*

Prilozi načina:

*Velika je bila soba **onako**...*

*...joooj, **vako nako** a imaju sve.*

*...nije bilo **tako**.*

*Još sad kažu **lošo**.*

6.3.2.2. Prijedlozi

„Prijedlozi su uglavnom isti kao u hrvatskom književnom jeziku i slažu se s istim padežima kao u hrvatskom književnom jeziku. Prijedlog s (sa) često se javlja i kada znači sredstvo, a ne samo društvo.“ (Berbić Kolar, Kolenić: 2014:60.) U govoru sela Mačkovac također je zamijećena ova osobitost:

S (sa) u značenju društva:

*...imali su konje onda smo **s konjima**.*

*..eto godinu dana **sa starijima**...*

S (sa) u značenju sredstva:

*I ona je **sa štapom**.*

*...ko išo jel **s kolima**.*

6.3.2.3. Veznici

U govoru kazivačice zabilježeni su veznici koji se rabe i u hrvatskom književnom jeziku, a česte su i redukcije završnih vokala. Primjeri su sljedeći:

*Odvezu me tamo **i** tamo rodim **i** onda sutradan me odvezu kući.*

*...vaj kad mu šta treba **i** odvezo bi ga **i** kupit mu šta, nešta **il**...*

*Da, rodbini **ili** tetku...*

***Nit** oni to misle tak **nit** se u to razumiju.*

*Još da je bio vaki asvalt, **neg** to je bilo blato.*

*...**nego** me isto na kola odvezu...*

*...kad razgrnemo moreš ić, **a** puno nas nud bilo...*

*Eto to voljim isto s projom, **al** sad metnemo...*

*Bilo je dosta sirotinje, **ali** uvik smo pečenicu imali.*

***Pa** šećer, **pa** to ti ruke usice...*

6.3.2.4. Usklici

Kazivačica u svom govoru upotrebljava usklike pa kaže:

*Još sad kažu lošo, **joj**, a imaju sve.*

*...i **eto**, ta sestra moja išla...*

*...to je bilo, **Bože**, ruševine...*

*...nisu imali djece i **et**, viš tak...*

6.4. Tvorba riječi

„Najčešće se muška izvedena imena tvore dvama sufiksima: -a i –o.“ (Berbić Kolar, Kolenić: 2014:61.) U selu Mačkovac imena se tvore pomoću spomenutih dočetaka, ali i nekih drugih kao što su –an i –jan:

-a: ***Želja, Tuna***
-o: ***Štefo, Đuro, Vlado***

-an: Goran
-jan: Marijan

Karakteristični sufiksi za tvorbu ženskih osobna imena jesu: *-a, -ica, -ača, -ena*. U istraživanom selu za tvorbu se koriste sufiksi:

-a :*Manda, Mara, Ljuba, Eva*

- ica: ***Marica***

6.5. Sintaksa

6.5.1. Red riječi

Red riječi je slobodan što je i inače značajka razgovornog jezika:

Bila je upopriko, zgrada je bila samo do ploče.

Išlo se pješke do crkve, ideš na vinčanje onda eto.

U knjizi *Sičanske riči* autorice su zabilježile inverziju kao česti poredak riječi u govoru, tj. poredak u kojem imenica dolazi ispred pridjeva. U istraživanju govora zabilježeni su sljedeći primjeri:

*Onda su metnuli **grede drvene**...*

*I najlonke, i to čarape, kake štrample il nešta, **suknje tanke**...*

Autorice napominju da pridjev dolazi ispred imenice kada se radi o nazivima jela, biljaka, stvari, o imenima blagdana i sl. (Berbić Kolar, Kolenić: 2014:83.) Takvi su primjeri zabilježeni i u govoru kazivačice Kate:

...onda metnem brašna i onda **kiselo mlijeko**...

... to se kaže **ćoravi paprikaš**.

*...**Velki petak** il četvrtak došo.*

6.5.2. Vrste rečenica

Pri proučavanju sintakse u posavskom govoru u selu Mačkovac uočeno je da su od nezavisno složenih rečenica najzastupljenije sastavne i suprotne rečenice, dok su od zavisno složenih rečenica očekivano najzastupljenije vremenske:

Nezavisno složene rečenice:

sastavne:

Mi smo do sad jili kuruza proju i ja je sad bolje voljin neg kru.

Zaleti se ovan pa grune rogovima.

suprotne:

Nij to tolko veliko spram sada, al spram onda je bilo.

Petovnica se zvala, a ne ko sad osmoljetka.

Zavisno složene rečenice:

vremenske:

Onda se ope ide lugom i praviš red.

Kad dojdemo s polnoćke onda nam ide tata odrezat.

Prilikom proučavanja govora uočeno je da se dosta često upotrebljava konstrukcija od + G što se može vidjeti u sljedeći primjerima:

baka od Marija

od Ljube ćer

baka od Anitinog dečka

6.5.3. Uporaba zamjenica

„Kada nije bitno naglasiti vršitelja radnje, a radnja se često u prošlosti ponavljala, dolazi konstrukcija glagola s povratnom zamjenicom se i kao subjekt zamjenica to.“ (Berbić Kolar, Kolenić: 2014:63.) Kazivačica Kata je često koristila ovakve konstrukcije:

***To se** poore...*

***Tog se** uvik sitim.*

*Da, **to se** jilo.*

6.5.4. Glagoli

Pripovijedanje se odvija uglavnom u perfektu, a česti su slučajevi da u tvorbi perfekta u slavonskom dijalektu izostaje prezent glagola biti. Ista je situacija i u posavskom govoru sela Mačkovac:

Pa bila mala Ivana.

Ja sidla prekriženih ruku.

Bilo ko i sad svega.

„Prošla radnja koja se ponavljala izriče se često i dvovidnim prezentom glagola biti“ (Berbić Kolar, Kolenić: 2014:63.) Sljedeći su primjeri u govoru sela Mačkovac:

***Bude** nako nasred najviše da moreš na tom spavat.*

***Bude** u jednu sobu, eto kolko svatova stane.*

6.5.5. Vezna sredstva

Kazivačica u govoru često koristi vezna sredstva koja zvuče kao poštapalice, a neke od njih su: *ovaj, i onda, reko, jel.*

***I onda, ovaj**, kad dojdemo s ponoćke...*

*I **ovaj,** uvečer vako...*

*Ko ima konje s konjima je**, jel**...*

*...**reko** pa ujna će prevađat.*

6.6. Leksik

Proučavajući govor posavskoga sela Mačkovac uočene su neke osobitosti u leksiku, a to se odnosi ponajprije na velik broj turcizama i germanizama. U nastavku će se navesti neke od riječi podijeljene po skupinama:

Kuhinja i hrana:

- *speca => paprika (ljuta ili slatka)*
- *čorba => (tur. çorba, şorba) => juha*
- *supa => (njem. Suppe) => juha*
- *frigati => pržiti*
- *šporet => (njem. Sparherd) kuhinjska peć pokrivena pločom na kojoj se kuha, štednjak*
- *rajnika => zdjela, posuda*
- *škrinja =>hladnjak za duboko zamrzavanje namirnica, frizer, ledenica*

Kućni namještaj:

- *firanjge => zavjese*
- *pendžeri => (tur. pencere) => prozor*
- *skaline => (tur. scaline) => stepenice*
- *otoman => (njem. Ottomanne) => ležaj bez naslona*
- *lampa => (njem. Lampe) =>svjetiljka*

Odjeća i dodatci:

- *rubine => košulje*
- *peškir => (tur. peşkir) => ručnik*
- *opčale => naočale*

Vrt; radovi u vrtu:

- *bašča => (tur. bahçe, bağçe) => vrt*
- *brnače => (brnač) – poljoprivredni alat za usitnjavanje zemlje*
- *brnati => usitnjavati zemlju*
- *ruljati => postupak uklanjanja trave iz kuruza*
- *zubače => poljoprivredni alat za usitnjavanje zemlje*

- *plug => (prasl. *plugъ rus. plug, polj. pług) => poljoprivredna sprava za oranje zemlje*

Trajanje školovanja:

- *petovnica => obrazovanje u trajanju od pet godina*
- *osmoljetka =>obrazovanje u trajanju od osam godina*

Ostalo:

- *patriol => ulje za lampu*
- *komšiluk =>(komšija = tur. komşu) =>susjedstvo*
- *smok => svinja za klanje*

6.6.1. Frazemi

Riječi se povezuju u sveze riječi, a te sveze mogu biti slobodne i frazeološke. „U slobodnim svezama svaka sastavnica zadržava svoje značenje pa značenje cijele sveze predstavlja zbroj odnosno kombinaciju tih pojedinačnih značenja.Takve se sveze stvaraju u govornom procesu tako da govornik slobodno bira sastavnice svojih sveza prema značenju koje svezi želi dati. U frazeološkim svezama dolazi do promjene odnosno gubitka značenja svih ili nekih sastavnica (bar jedne od njih) pa značenje cijele sveze ne proistječe iz značenja pojedinih sastavnica. Takve se sveze rabe kao gotove, cjelovite jedinice, tako da ne nastaju u govornom procesu, nego su govorniku unaprijed poznate, na neki način zadane: on ne bira sastavnice, nego gotovu svezu“ (Menac: 2007: 9.)

U govoru kazivačice zabilježeno je svega nekoliko frazema i to onih u širem smislu. „Riječ je o postojanoj svezi riječi koje nemaju velike preobrazbe značenja, ali se često kao sveze ponavljaju i prepoznatljive su.“ (Berbić Kolar, Kolenić: 2014:91.) Neki od frazema u širem smislu jesu:

Mi kažemo (stanovnici Mačkovca tako kažu): *Bilo je i tud mi kažemo na sokaku kraj crkve.*

Kako bi rekla (kako netko kaže): *A puno nas nud bilo u komšiluku, kako bi rekla.*

Bože! (čuđenje): *Crkva rušena, kuće, to je bilo, Bože, ruševine!*

Bilo ko i sad (u prošlosti je bilo isto): *Neki su isto tukli, rasterivali isto. Bilo ko i sad svega.*

Vako-nako (loše): *Još kažu sad lošo, joj, vako-nako, a imaju sve.*

7. Zaključak

Govori posavskog poddijalekta uglavnom su ikavski i ikavsko-jekavski. U govoru sela Mačkovac još uvijek prevladava ikavski odraz jata, iako se često čuju i jekavski i ijekavski odraz. Posavski je govor u selu Mačkovac očuvan u starih govornika kao što je kazivačica Kata, no može se reći da i mlađi naraštaji još uvijek čuvaju neke odlike mjesnog posavskog govora. Govor sela Mačkovac ima noviji, peteronaglasni sustav. Šćakavizam je jedno od obilježja koje kazivačica još uvijek čuva u svome govoru, iako u svega nekoliko primjera. Jedno od obilježja slavonskog dijalekta, a samim time i posavskih govora je i česta redukcija vokala. Vokali se reduciraju na početku, u sredini i na kraju riječi. U govorima slavonske Posavine, kao i u govorima slavonskog dijalekta moguće je umekšavanje glasova *l* i *n* ispred *i*. Takvu situaciju nalazimo i u govoru Mačkovca. Glas *h* u se govoru Mačkovca na nekim mjestima u potpunosti gubi, a na nekim drugim mjestima u riječi je zamijenjen drugim glasom. Primjećeno je još jedno obilježje karakteristično za slavonski dijalekt, a to je gubljenje glasa r. Redukcija suglasnika rjeđa je pojava od redukcije samoglasnika, ali se također javlja na početku,u sredini i na kraju riječi. Glasovi č, ć, dž i đ govore se u skladu sa standardom. N jd. imenica *kći* i *mati* u posavskom se govoru ovoga sela govori *(k)ćer* i *mater*, a to je obilježje slavonskog dijalekta zabilježio još Ivšić 1913. godine. U ostalim padežima kazivačica uglavnom koristi standardne oblike i nastavke pa se može zaključiti da se u imenicama govor prilagodio suvremenom govoru, a stare značajke uglavnom nisu sačuvane. Osobne i posvojne zamjenice u govoru sela Mačkovac govore se kao u hrvatskom književnom jeziku, a u pokaznih zamjenica primjećena su neka odstupanja. Kazivačica upotrebljava komparaciju pridjeva karakterističnu za hrvatski književni jezik. Za infinitiv glagola karakteristična je redukcija vokala *–i* na kraju riječi, glagol *metnuti* koji u većini slavonskih govora glasi *metit* ili *metnit* kazivačica govori *metnem* i *mećem* u 1. licu jednine prezenta. Glagol *moći* u prezentu glasi *morem,* a ne *mogu*, a ponekad se čuje i kakav je u književnom jeziku. U glagolu *doći* zabilježeno je neprovođenje jotacije pa on glasi *dojdem* u 1. licu jednine prezenta. U govoru sela Mačkovac može se uočiti i da se zanijekani glagol u 3. licu jednine izriče skraćenim oblikom pomoćnog glagola (*ni*). U govoru kazivačice prevladava upotreba prezenta i perfekta. U slavonskom se dijalektu često za pojačanje ili ublažavanje zapovijedi rabi čestica *ajde, ajd, aj* što možemo vidjeti u jednom primjeru u govoru sela Mačkovac. U glagolskom pridjevu radnom u jednini muškog roda ne ostaje *l* na kraju sloga, nego prelazi u *o*. U govoru sela Mačkovac nije primjećena povećana upotreba glagolskog pridjeva trpnog koji završava na *t*, puno je više primjera glagolskog pridjeva trpnog koji završava

na n. Prilozi koji su specifični u slavonskom dijalektu nalaze se i u posavskom govoru sela Mačkovac. Prijedlog s (sa) često se javlja i kada znači sredstvo, a ne samo društvo. U govoru kazivačice zabilježeni su veznici koji se rabe i u hrvatskom književnom jeziku, a česte su i redukcije završnih vokala. Pri proučavanju sintakse u posavskom govoru u selu Mačkovac uočeno je da su od nezavisno složenih rečenica najzastupljenije sastavne i suprotne rečenice, dok su od zavisno složenih rečenica očekivano najzastupljenije vremenske. Pripovijedanje se odvija uglavnom u perfektu, a česti su slučajevi da u tvorbi perfekta u slavonskom dijalektu izostaje prezent glagola biti. Ista je situacija i u posavskom govoru sela Mačkovac. Uočene su neke osobitosti u leksiku, a to se odnosi ponajprije na velik broj turcizama i germanizama. U govoru kazivačice zabilježeno je svega nekoliko frazema i to onih u širem smislu.

Kao što je već rečeno, posavski je govor u velikoj mjeri očuvan u starih govornika ovoga malog sela. No, suvremeni način života, prometna povezanost, škola i mediji (ponajprije TV) polako, ali sigurno utječu na govor ovog posavskog mjesta. Urbanizacija je još jedan od krivaca zaboravljanja mjesnog govora, broj stanovnika u selu se smanjuje velikom brzinom, stari narod umire, a mladi odlaze u velike gradove. U prilagođavanju urbanom načinu života u velikim gradovima često zaboravljaju sačuvati svoju jezičnu baštinu. Ipak, slušajući mlađe naraštaje koji potječu iz ovoga sela (neki već godinama ne žive u njemu) zaključila sam kako i dalje čuvaju poneke običaje svoga govora, a prvenstveno akut. To daje nadu da stari posavski govor u ovome mjestu neće u potpunosti izumrijeti onog trenutka kada stare osobe poumiru.

8. Prilozi

Karte govora Slavonske Posavine

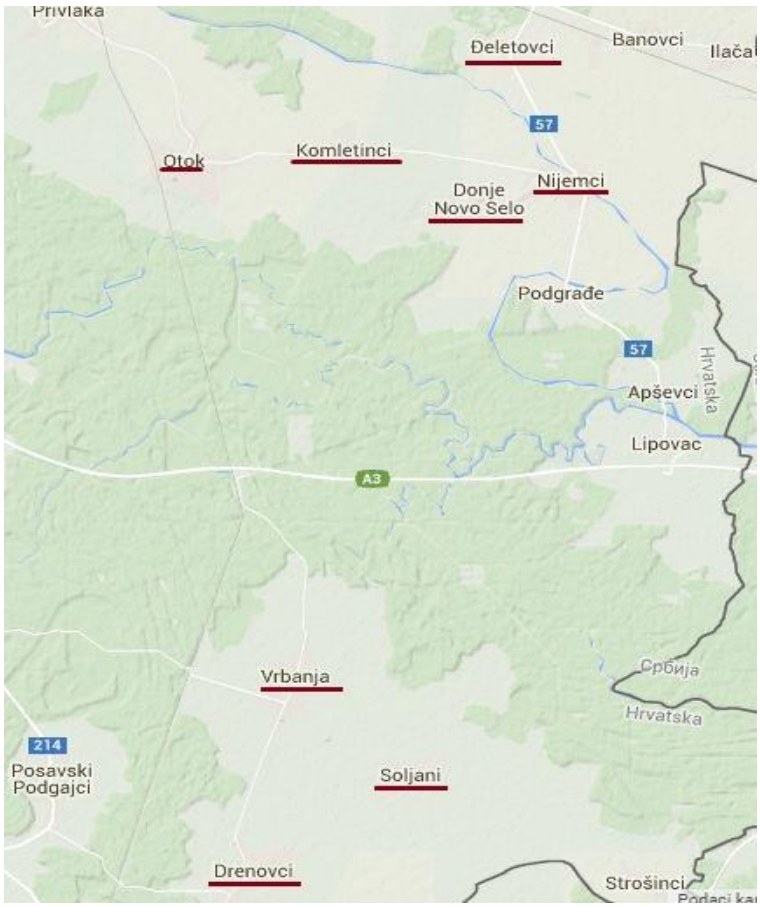
Karta 1 - Ikavski govori u okolici Nove Gradiške

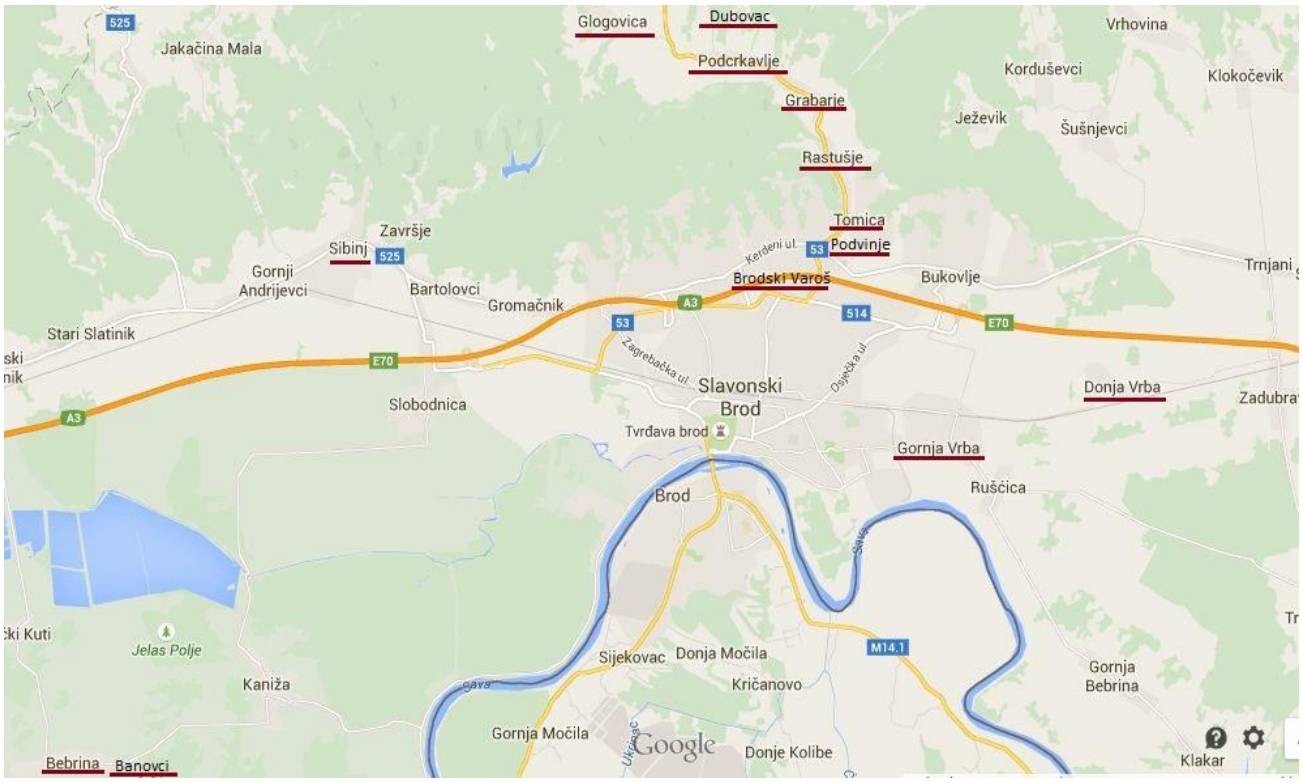
Karta 2- Ikavski govori u okolici Požege

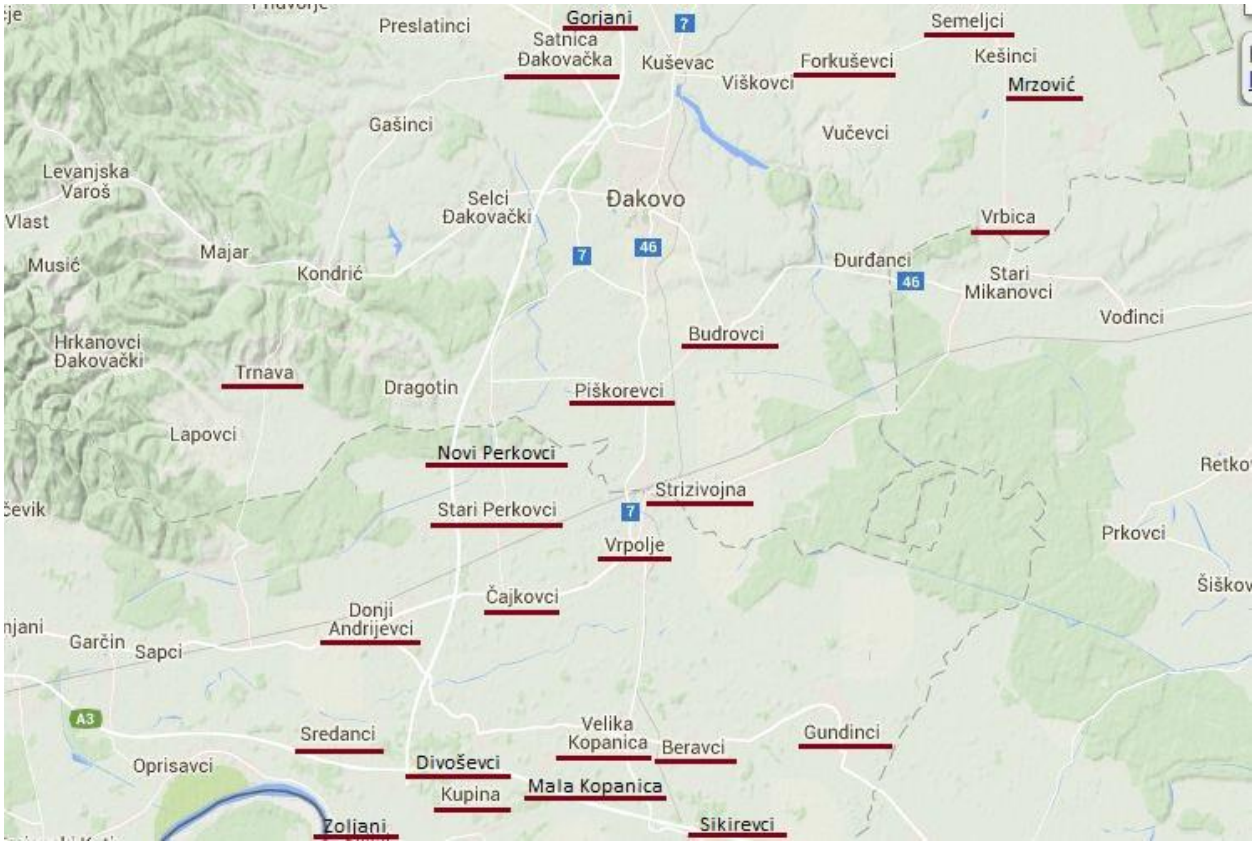
Karta 3- Ikavski govori na istoku zemlje

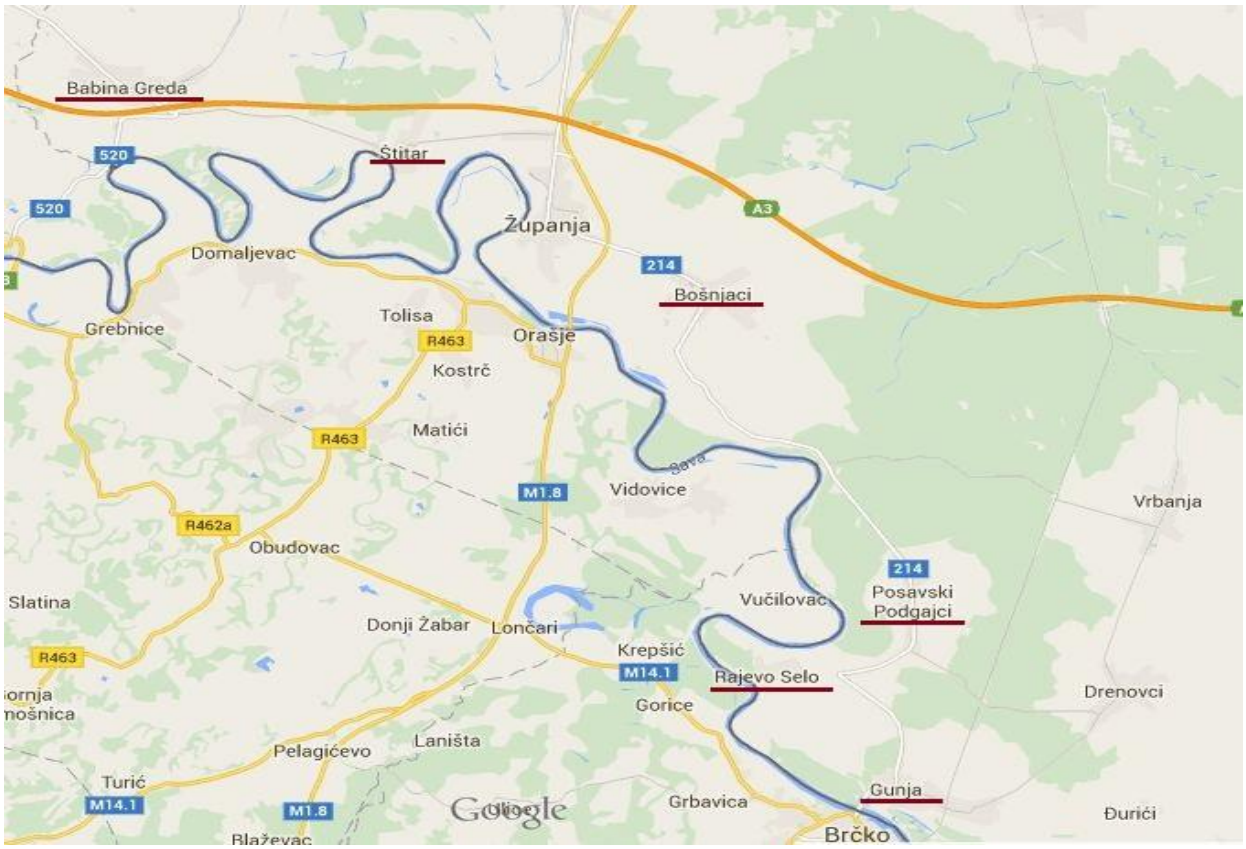
Karta 4- Ikavsko-jekavski govori u okolici Slavonskog Broda

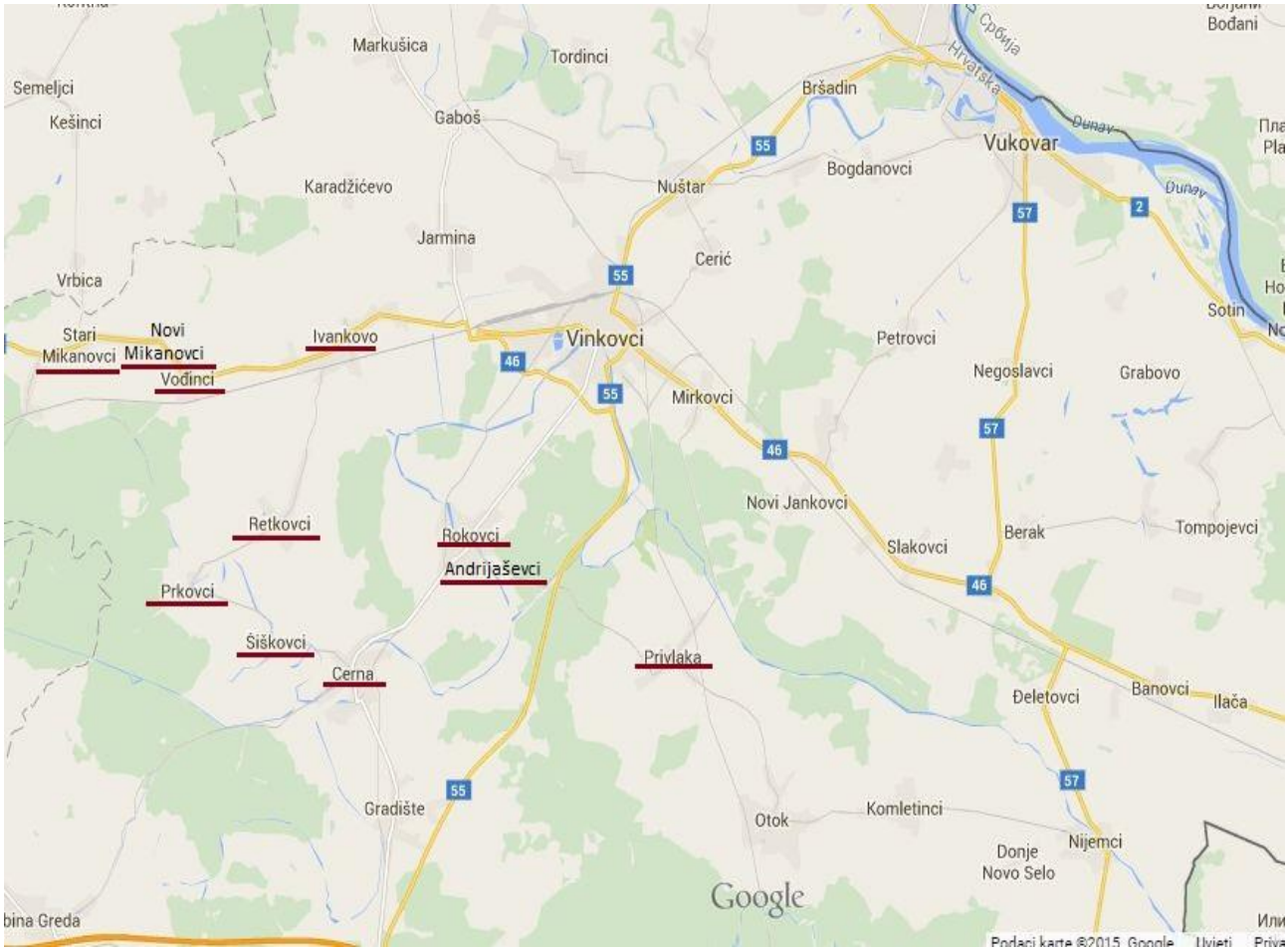
Karta 5- Ikavsko-jekavski govori u okolici Đakova i Vrpolja

Karta 6- Ikavsko-jekavski govori u okolici Županje

Karta 7-Ekavski govori u okolici Vinkovaca

9. Popis literature

1. Babić, Stjepan. 1991. *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Nakladni zavod Globus, Zagreb
2. Babić Stjepan, Brozović Dalibor, Škarić Ivo, Težak Stjepko. 2007. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*, Nakladni zavod Globus, Zagreb
3. Berbić-Kolar, Emina, Ljiljana, Kolenić. 2014. *Sičanske riči,* Učiteljski fakultet, Osijek
4. Ivšić, Stjepan. 1913. *Današnji posavski govor*, JAZU
5. Kolenić, Ljiljana. 1997. *Slavonski dijalekt*, Croatica, Zagreb, str. 101-117.
6. Kolenić, Ljiljana. 1999. *Morfološko-tvorbene osobine ilačkoga govora u okviru slavonskoga dijalekta*, HAZU, Zagreb
7. Lisac, Josip. 2003. *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja* Golden marketing – Tehnička knjiga. Zagreb
8. Menac, Anitca. 2007. *Hrvatska frazeologija*, Knjigra, Zagreb
9. Moguš, Milan. 2010. *Povijesna fonologija hrvatskoga jezika*,Školska knjiga, Zagreb
10. Pavičić, Stjepan.1994. *Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji*, Slavonica, Vinkovci
11. Zirdum, Andrija. 2001. *Počeci naselja i stanovništvo brodskog i gradiškog kraja 1698.-1991.*, Croatica-Slavonica, Slavonski Brod

Internetski izvori:

1. http://ioio2015.foozos.hr/MSK%20Web%20Page%20CRO/plenarni.html (Emina Berbić Kolar životopis, 26.5.2015. 17:54)
2. http://www.ffos.unios.hr/hrvatski/prof-dr-sc-ljiljana-kolenic-u-trajnom-zvanju (Ljiljana Kolenić, životopis, 26.5. 2015. 18:00)
3. http://bs.scribd.com/doc/111717692/Andrija-Zirdum-Po%C4%8Deci-naselja-i-stanovni%C5%A1tvo-brodskog-i-gradi%C5%A1kog-kraja-pdf#scribd (1.6.2015. 18:13)
4. https://sites.google.com/site/ivanjosipovi/povijest (1.6.2015. 18:50)
5. http://os-mlovrak-ng.skole.hr/skola/podrucne_skole/podru_na_kola_ma_kovac (1.6. 21:45)
6. http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=main (1.6.2015. 20:30)